

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

VYUŽÍVANIE KULTÚRNEJ TRADÍCIE V PODMIENKACH
MIESTNEJ A REGIONÁLNEJ KULTÚRY

Diplomová práca

Študijný program: Kulturológia

Školiteľ: PhDr. Zuzana Slušná, PhD.

Nitra 2011

Bc. Anna Paľovová

POĎAKOVANIE

Ďakujem svojej školiteľke PhDr. Zuzane Slušnej, PhD. za jej rady a podnety pri písaní tejto práce. Taktiež ďakujem pracovníčke Podpolianskeho osvetového strediska, PhDr. Andrei Jágerovej, za ochotné oboznámenie s jej prácou, starostom Ing. Štefanovi Sýkorovi, Ing. Martinovi Krúdymu a starostke Ľubici Jergušovej za spoluprácu a ochotu pri rozhovoroch a poskytovaní materiálov o svojich obciach.

ABSTRAKT

PALOVOVÁ, Anna: Využívanie kultúrnej tradície v podmienkach miestnej a regionálnej kultúry. [Diplomová práca] Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra kulturológie. Školiteľ diplomovej práce: PhDr. Zuzana Slušná, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister (Mgr.) Dátum odovzdania práce 2011-04-28 – Nitra. 75 s.

Práca sa venuje významu a možnostiam využitia kultúrnej tradície v súčasnosti. V prvých kapitolách teoreticky reflektujeme tradíciu a folklór. V druhej kapitole upozorňujeme na regionálny charakter tejto sféry kultúry a možnosti tradície v rozvoji regiónu. V ďalších kapitolách sa venujeme úlohe inštitúcií v udržiavaní tradície. V praktickej časti opisujeme a hodnotíme využívanie kultúrnej tradície vo vybraných obciach. V poslednej kapitole navrhujeme východiská pre efektívnejšie využívanie potenciálu tradície.

Kľúčové slová:

Tradícia. Folklór. Folklorizmus. Globalizácia. Ministerstvo kultúry. Národné osvetové centrum. Podpolianske osvetové stredisko. Región. Sása. Pliešovce. Dobrá Niva. Mikroregión Pliešovská kotlina.

ABSTRACT

PALOVOVÁ, Anna: Using of culture tradition in conditions of local and region culture. [Master's thesis] Constantine The Philosopher University in Nitra. Faculty of philosophy; Department of culturology. Tutor: PhDr. Zuzana Slušná, PhD. Degree of achieved education: Magister (Mgr.) Date of submitting: 2011-04-28 – Nitra. 75 p.

This work devotes to importance and facilities of using of cultural tradition at present. In the first parts we reflect theory of tradition and folklore. In the next parts we remind on a regional character of this part of culture and possibility of tradition in development of region. In the next head we devote to task of institutional base in using tradition. In the practice part this work we describe and evaluates using culture tradition in selected villages. In the last part we suggest solutions for more effective using of potential of tradition.

Keywords:

Tradition. Folklore. Folklorism. Globalization. Ministry of culture. National Cultural Center. Cultural Center of Podpoľanie. Region. Sása. Pliešovce. Dobrá Niva. Microregion Pliešovská Basin.

OBSAH

Úvod	Chyba! Záložka nie je definovaná.
1. Človek a tradícia	9
1. 1 Tradícia	10
1. 2 Tri aspekty tradície	12
1. 3 Folklór ako súčasť tradície	13
1. 4 Folklorizmu	14
1. 5 Využitie folklóru v turizme	16
2. Región	17
2. 1 Regionálna viazanosť folklóru	18
2. 2 Kultúrne regióny na Slovensku	19
2. 3 Región v procese globalizácie	20
2. 4 Regionálna výchova	22
3. Inštitucionálna báza udržiavania tradície	24
3.1 Ministerstvo kultúry v systéme kultúrnych inštitúcií	25
3. 2 Osvetová činnosť a Národné osvetové centrum	26
3.3 Špecifiká práce osvetového pracovníka	28
4. Podpolianske osvetové stredisko	30
4.1 História a činnosť	30
4.2 Aktivity POS zamerané na udržiavanie folklórej tradície	31
4. 2. 1 Festivaly, prehliadky a tanečné domy	31
4. 2. 2 Vzdelávacie podujatia	33
4. 2. 3 Edičná činnosť	33
4. 2. 4 Tradičné remeslá	34
4. 3 Podpolianske osvetové stredisko a komunikácia s obcami v regióne	35
5. Využívanie kultúrenej tradície vo vybraných obciach	37
5. 1 Sása	38
5. 2 Pliešovce	42
5. 3 Dobrá niva	46
5. 4 Projekt "Mikroregión Pliešovská kotlina"	49
6. Návrhy na zlepšenie	52
7. Záver	54
8. Zoznam bibliografických odkazov	55

ÚVOD

V súvislosti s krízou kultúry v súčasnosti sme sa rozhodli v tejto diplomovej práci venovať tradičnej kultúre a poukázať na jej hodnotový potenciál. Návrat k tradičným hodnotám je podľa nás východiskom pre mnohé negatívne trendy v spoločnosti. Pre zachovanie dynamiky spoločnosti a vyvarovaniu sa ustrnutiu, však treba k tradícii pristupovať kriticky, neustále ju pri vkladaní do nových kontextov prehodnocovať, a tak sa vyvarovať vyprázdneniu jej hodnôt.

V prvej kapitole sa budeme venovať teoretickej reflexii tradície. Problematika tradičnej kultúry je v prvom rade téma etnologická. Naším cieľom nie je etnologická štúdia tradícií, ale zistenie možností tradície v procese zlepšovania sociálneho kolektívu.

Tradičná kultúra je viac ako iné, viazaná na región, preto nás bude v druhej kapitole zaujímať, ako môže práve folklór prispievať k zvyšovaniu kvality regiónu a zvýrazneniu jeho špecifickosti. Má folklór a kultúra v regióne vplyv na kvalitu života obyvateľov? Aký význam má v tomto smere regionálna výchova? Ovplyvňuje regionálne osvetové stredisko prostredie a spôsob využívania kultúrnej tradície v miestnej kultúre?

V ďalších kapitolách sa zameriame na inštitucionálne zázemie využívania kultúrnej tradície. Predmetom nášho záujmu bude úloha Ministerstva kultúry, Národného osvetového centra a regionálnych osvetových stredísk v uplatňovaní Odporúčania na ochranu tradičnej kultúry a folklóru, ktoré prijalo Valné zhromaždenie UNESCO v roku 1989 v Paríži. Toto odporúčanie je východiskom koncepcií starostlivosti o tradičnú kultúru Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a nadväzne na to aj Národného osvetového centra. V rámci problematiky kultúrneho dedičstva sme sa rozhodli venovať len jednej časti a to folklóru.

Okrem štúdia teórie budeme v praktickej časti reflektovať aj zistenia z terénu prostredníctvom pozorovania. Opisom kultúrnych podujatí a aktivít zameraných na ľudovú tradíciu a prostredníctvom rozhovorov so starostami a starostkou vybraných obcí sa budeme snažiť zhodnotiť aktuálnu situáciu využívania tradície. Budeme sledovať charakter podujatí, prácu dobrovoľníkov a profesionálnych kultúrnych pracovníkov, podporu

obecného úradu a regionálneho osvetového strediska. Pre túto reflexiu sme vybrali tri obce (Sásu, Pliešovce a Dobrú Nivu). V poslednej časti budeme hľadať východiská pre zlepšenie situácie.

V tejto práci sa snažíme vyzdvihnúť využívanie kultúrnej tradície. Vnímanie folklorizmu, ako súčasť politickej propagandy z minulosti je dnes potrebné vymeniť za poznávanie autentického folklóru a vnímanie jeho hodnôt v rôznych formách štylizácie. Vkladanie energie a najmä finančných prostriedkov do obnovy tejto oblasti kultúry je problematické. Myslíme si, že práve využívanie kultúrnej tradície v regióne je odpoveďou a vhodnou formou oživovania kultúry na Slovensku. Diferencovaná tradičná kultúra je bohatým zdrojom kultúrneho kapitálu, ktorý je v regionálnej kultúre opomínaný a činnosť kultúrnych inštitúcií v tomto smere je nedocenená. Pre efektívnejšie využívanie je potrebné dbať na profesionalitu práce dobrovoľníkov v oblasti uchovávaní tradičnej kultúry. Správnemu využívaniu hodnôt, ktoré obsahuje tradičná kultúra, zabraňuje preceňovanie niektorých prvkov folklóru a chýbajúci kritický tlak v tejto oblasti. Táto práca má preto ambíciu upozorniť na potenciál kultúrnej tradície a možnosti jej využívania v regióne, zhodnotiť situáciu využívania tradície v konkrétnych obciach a na ich príklade hľadať východiská pre zlepšenie.

1 ČLOVEK A TRADÍCIA

Súčasná spoločnosť má viacero názvov a charakteristík, ktoré reflektujú množstvo procesov a zmien okolo nás, ale aj v nás. Je to spoločnosť, resp. kultúra masová, postmoderná, konzumná, hedonistická, globalizovaná, multikultúrna,... Väčšina týchto charakteristík nemá optimistické závery a hovorí sa o kríze kultúry, kríze spoločnosti. Spoločnou otázkou týchto charakteristík je človek a jeho spôsoby života v kontexte kultúrnych a spoločenských procesov v súčasnosti. Medzi nimi zaujíma špecifické postavenie problém začlenenia jednotlivca do sociálnych celkov. Tu sa otvárajú otázky zakorenenia v niečom, otázky pôvodu a následne aj smerovania svojho života, zodpovednosti a mnohé iné. Peter Liba hovorí v kontexte európskej kultúry o „*probléme odcudzenia, maximalizácie individuality, neistoty, autonómnosti – nezávislosti človeka a i.*“ (Liba, 2005, 21)

Problémom, na ktorý táto diplomová práca nazerá, tradícia, ako informačno – hodnotový systém ponúka dnešnému človekovi východiská a vzorce pre riešenie problémov. Tradícia formuje socio - kultúrne prostredie človeka, prináša mu istoty a hodnoty. Na druhej strane je dôležité sledovať vzťah človeka k tradícii. Podľa Zuzany Slušnej môžeme rozlíšiť tri základné postoje. Glorifikovanie „*ohrozuje prežitie kultúrneho systému, pretože pre extrémnu väzbu na tradíciu neumožňuje prirodzené oživovanie kultúry inováciami, teda neumožňuje kultúrnemu systému adaptovať sa na výzvy a podnety okolia.*“ (Slušná, in Národná osveta 2010, 25) Ďalším postojom je odmietnutie tradície. Tento postoj tiež môže ohroziť kultúrny systém, pretože ak inovácie kultúry nebudú pevne včlenené, narušia sa vzťahy a väzby, ktoré spoločenstvo vníma ako čiastočne nemenné. (Slušná, in Národná osveta 2010, 25) Najžiaducejším postojom človeka ku kultúrnej tradícii je kreatívne rešpektovanie. „*Tento postoj vďaka aktualizácii (ktorou v niektorých prípadoch môže byť aj ironizácia ako jedna z výrazových foriem súčasnej kultúry) umožňuje prvku minulosti zapadnúť do odlišného kultúrneho kontextu tak, že ho spoločenstvo vníma ako organickú, živú, prirodzenú súčasť, nie ako relikv minulosť.*“ (Slušná, in Národná osveta 2010, 25)

1. 1 Tradícia

Peter Liba chápe tradíciu ako nevyhnutnosť stability a kontinuity spoločnosti, kultúry a permanentnú možnosť objavovať zmysel ľudskej tvorivosti, sebapoznávania a pravdy o sebe o svojej identite. *“Bez tradície je kultúrna identita človeka a spoločenstva nemožná a kultúra neúplná. Sám kultúrny proces je súčasťou tradície . Kultúrne procesy zanikajú, transformujú sa, obmieňajú. Tradícia trvá ako živé duchovné dianie, ktorému prislúchajú vlastnosti, ako je stálosť, nemennosť, nepretržitosť, regenerácia, utvrdzovanie, normovanie a to v nadväznosti na spoločenský kontext zmeny a premeny (progresu i regresu).“* (Liba, 2005, 23) Ďalej upozorňuje, že pojem národná tradícia presahuje pojem národnej kultúry, posilňuje a rozvíja kultúrnu identitu národa. Najmä vďaka svojej dejinnosti a možnosti návratu k prameňom je akýmsi usmernením globalizačných procesov. Prikladanie významu tradícii v jednotlivých kultúrach, tak môže byť akýmsi kontrolným prvkom vplyvu globalizačných procesov a ochranou vlastnej identity.

V tradícií môžeme viac hovoriť o dejinnosti než o histórii, práve dejinnosť je dôležitá v ponímaní Petra Libu: *„Vedomie dejinnosti a dôstojnosti človeka rodí optimizmus. Dotvárať svet a seba v ňom je predsa radostný údel.“* (Liba, 2005, 75) Pocit dejinnosti rodí zodpovednosť, uvedomenie si svojho pôvodu v minulosti a svojej úlohy v prítomnosti s ohľadom na budúcnosť je v každom prípade produktívne, je to zdroj tvorivosti, istého nadhľadu, a tak aj sebakritiky, možnosť sebapoznania, regenerácie a prehodnocovania. Ďalší spomenutý pojem je optimizmus, v dobe globalizačných pesimistických scenárov sa cítime bezmocní a našou úlohou akoby bolo len sledovať negatívne javy. Práve preto je dôležité uvedomenie dejinnosti a dôstojností, ktoré podľa Libu rodí optimizmus. Zakotvenie v tradícii a identifikácia s nejakým spoločenstvom prináša jednotlivcovi nádej, že nie je manipulovateľný, ale je dôležitý aj ako je súčasť spoločnosti.

Zuzana Slušná definuje tradíciu ako *„priestranstvo, v ktorom sa stretávajú minulosť, prítomnosť a budúcnosť: to čo vzniklo v minulosti, vždy prijímame optikou prítomnosti s ambíciou zachovania smerom do budúcnosti.“* (Slušná, in Národná osveta 2010, 24) Zdôrazňuje úlohu tradície ako mechanizmu, ktorý bráni zániku sociálneho kolektívu. Tradovanie prebieha na vertikálnej rovine, ale aj na horizontálnej rovine – v rámci kolektívu. Dôležitosť tradície je preto nespochybniteľná z hľadiska zachovania kultúry. Je

akoby základným prvkom fungovania spoločnosti, či už ide o odovzdávanie vedomostí, skúseností ale najmä je žriedlom identity, ako sa vyjadril Peter Liba. (Liba, 2005, 18) Z. Slušná upozorňuje, že tradícia nevyhnutne potrebuje používateľa – človeka a jeho aktívny a kreatívny postoj k minulému. „Špecifikum kultúrnej tradície spočíva aj v tom, že ako dedičstvo minulosti musí neustále dokazovať svoju funkčnosť dnes: v kontexte, líšiacom sa nielen časom, ale aj mentalitou a spôsobom života ľudí, ak aj klímou doby.“ (Slušná, in Národná osveta 2010, 24) Obsahy a prvky tradície musia byť aktualizované, aby boli stále funkčné, zrozumiteľné, a teda spĺňali funkciu komunikácie medzi minulosťou a prítomnosťou.

Môžeme konštatovať, že ak má tradícia plniť svoje spoločenské a kultúrne funkcie, musí byť aktualizovaná, priam flexibilná, živá, neustále komunikovaná. Sú to teda opozitá strnulosti, zastaranosti, niečoho starého, čo bráni pokroku, ako zdôrazňuje vo svojej práci o identite a tradícii aj P. Liba. (Liba, 2005,19)

O prirodzenom výbere hodnôt v procese tradovania svedčí aj fakt, na ktorý upozorňuje Ladislav Hanus: „Pri tradovaní ide o hodnoty, ktoré majú jak pre odovzdávajúcich, tak pre prijímajúcich veľký význam, keďže sa pokladali za hodnotné zachovať ich a ako odkaz odovzdávať ich. Znak, že pokoleniam boli tieto hodnoty drahé a chcú zabezpečiť ich pretrvávanie.“ (Hanus, 1997, 263) Medzi inštitúcie rešpektujúce fenomén tradere, patrí aj výchova. Súčasťou výchovy, ako spôsobu tradovania, má byť aj duchovné spojivo, mravný postoj úcty a lásky a jemný cit pre rozoznávanie hodnôt. Hanus tým upozorňuje na bytostnú potrebu človeka rozvíjať sa prostredníctvom tradície a v tradícii, ale zároveň na slobodu a potrebu rozhodovať v tejto slobode v zmysle svojej generačnej úlohy humanizovať. (Hanus, 1997, 264)

Na dôležitosť tradície, významu a hodnôt, ktorých je nositeľom upozornila aj Hannah Arendtová v diele Kríza kultúry „Bez pevne zakotvenej tradície – a ku strate tradície došlo už pred niekoľkými storočiami – je ohrozený rozmer minulosti vôbec. Sme v nebezpečenstve, že zabudneme a otupenie pamäti by znamenalo – odhliadnuc od stratených obsahov – že by sme sami seba pripravili o jeden rozmer, o rozmer hĺbky ľudskej existencie.“ (Arendtová, 1994, 8) Vzájomné prepojenie náboženstva, autority a tradície spôsobuje, že pri neexistencii jedného sa stráca istota druhého. Dôkaz sa nám ponúka v tradičnej spoločnosti, v ktorej je práve autorita dôležitým prvkom tradovania.

„Táto spoločnosť si vysoko cení starých, ktorí predstavujú dôležité normotvorné a legitímne autority, pretože sociálne a kultúrne vzorce sa odovzdávajú medzigeneračným transferom z pokolenia na pokolenie.“ (Slušná, in Chomová 2007, 22) Náboženstvo je do veľkej miery šírené tradovaním a stojí na autorite Boha a cirkví. Triáda, ktorú spomína Arendtová, je tak organicky prepojená a jej strácanie prináša neistoty.

Poznanie prvkov tradície má byť podľa Z. Slušnej súčasťou kultúrnej gramotnosti. *„v multikultúrnom svete môžeme byť výraznejšie motivovaní k tomu, aby sme získavali informácie väčšmi o iných kultúrach ako o vlastnej, tým strácame väzby umožňujúce zdieľať jednotu s členmi pôvodného sociálneho kolektívu. Kultúrna tradícia má pre sociálny kolektív nevyčísliteľnú hodnotu: je strategickým mechanizmom umožňujúcim enkulturáciu (včleňovanie subjektov do kultúry) a sociokultúrnu adaptáciu. Živé a kreatívne rešpektovaná tradícia funguje ako filter, cez ktorý prirodzene pritekajú nové impulzy a inovácie obohacujúce kultúry. Živá kultúrna tradícia umožňuje zdieľanie pocitov spolupatričnosti a upevňuje pospolitosť.“* (Slušná, in Národná osveta 2010, 25)

1.2 Tri aspekty tradície

Z viacerých členení tradície vyberám členenie z najvšeobecnejšieho vývojového aspektu, na ktoré upozorňuje Emília Horváthová. Prvý aspekt predstavuje biologická tradícia. *„...je to forma adaptácie akéhokoľvek živého organizmu na určitý ekosystém, recipovaná do génov a ich prostredníctvom prenášaná na potomstvo“* (Horváthová, 1995, 58) Za druhý považujú odborníci prototradíciu, ktorá je predpokladom vzniku homo sapiens. Prenášanie resp. transmisia v tomto koncepte tradície prebieha *„prostredníctvom opakovanej demonštrácie určitej činnosti, ktorá vznikla ako výsledok konkrétnej skúsenosti.“* (Horváthová, 1995, 58) Tretia kultúrna tradícia *„je vlastná iba človeku, a to od štádia, keď sa jeho základným dorozumievacím prostriedkom stala artikulovaná reč, pomocou ktorej možno opísať pocity, dojmy, predstavy, zážitky, komentovať všetky druhy činnosti a ktorá sa aj sama stala súčasťou kultúrnej tradície.“* (Horváthová, 1995, 58) V tomto členení tradície môžeme folklór zaradiť do kultúrnej tradície, pričom viaceré odovzdávané a sprostredkované prvky a obsahy môžeme včleniť do prototradície. Do tejto kategórie

zaraduje folklórnu tradíciu práve spôsob tradovania, demonštrovanie a ritualizovanie určitých prvkov vychádzajúcich zo skúsenosti sociálneho kolektívu.

1. 3 Folklór ako súčasť tradície

Pojem folklór je často používaný ako synonymum tradície. Je totiž jeho najvýznamnejšou súčasťou a vyššie spomínané významy kultúrnej tradície sú najviac viditeľné práve vo folklórnej tradícii. Významy folklóru sú všeobecne rešpektované a samotný folklór je považovaný za hodný ochrany a náležitej pozornosti. Milan Leščák spomína tieto kvality folklóru: „...*folklór je:*

- *významným etnoidentifikačným faktorom;*
- *rezervoárom históriou overených estetických a etických hodnôt;*
- *vhodným prostriedkom rozvíjania prirodzenej kreativity;*
- *obsahuje antropologické konštanty a elementárne štruktúry, nevyhnutné pre spoznanie fungovania základných kultúrnych a sociálnych mechanizmov.“* (Leščák, in Feglová, 1993, 10)

Odporúčanie na ochranu tradičnej kultúry a folklóru, ktoré prijalo Valné zhromaždenie UNESCO v novembri v roku 1989 definuje folklór a tradičnú ľudovú kultúru takto: „*Folklór (alebo tradičná ľudová kultúra) je súhrnom výtvorov založených na tradíciách daného kultúrneho spoločenstva, ktoré sa prejavujú prostredníctvom skupín alebo jednotlivcov a ktoré vyjadrujú očakávania kolektívu – nakoľko odzrkadľujú jeho kultúrnu a spoločenskú identitu; jeho modely a hodnoty sa prenášajú a rozširujú ústnym podaním, napodobňovaním alebo iným spôsobom. Medzi jeho formy patrí medziiným jazyk, literatúra, hudba, tanec, hry, mytológia, rituály, zvyky, remeslá, staviteľstvo a iné druhy umenia.“* (in Kyseľ, 2000, 269)

Folklór, ako súčasť tradície, sa často chápe na tej istej úrovni ako tradícia. Na nepresnosť používania pojmov aj v tomto Odporúčaní upozorňuje Milan Leščák. Pojem tradičná kultúra je totiž širší ako pojem folklór. „*Termín tradičná kultúra je odvodený od relevantných charakteristík kultúry, ktorých spoločným znakom je tradícia ako súhrn noriem, hodnôt a ideí odovzdávaných v procese tradovania z generácie na generáciu.“*

(Leščák, in Kysel', 2000, 17) Pre užšie vymedzenie odporúča používať termín etnokultúrne tradície, ktorý presnejšie špecifikuje, o aké tradície ide. Termín tradičná kultúra je podľa neho „*východiskom k širšiemu interdisciplinárnemu chápaniu utvárania kultúrneho dedičstva, hoci termín ľudová kultúra hovorí o jeho komunikatívni a domácej tradícii.*“ (Leščák, in Kysel', 2000, 17)

Ako synonymum folklóru sa často používa pojem ľudová kultúra. Preklad slova folklór ako „vedomosti ľudu“ tomu aj zodpovedá. V súčasnosti sa však pojem ľudová kultúra používa v trochu odlišných kontextoch. Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska definuje ľudovú kultúru ako „*system akumulovaného poznania, vzorov správania a materiálnych i nemateriálnych produktov ľudskej činnosti prenášaný z generácie na generáciu v špecifickej sociálnej vrstve globálnej spoločnosti, označovanej ako ľud.* (Botík – Slavkovský, 1995, 316) Podľa Leščáka pod pojmom ľudová kultúra rozumieme iba vybrané prejavy, ktoré prejdú kritériom atraktívnosti. Často sa nám spája s idylickou roľnícko–pastierskou kultúrou, a teda tento pojem sa stáva užším. Vytvárame si predstavy o hodnotnej a menej hodnotnej ľudovej kultúre, vytesňujeme z tohto pojmu „nereprezentatívne“ prvky v nehybnom stave tradičnej kultúry. (Leščák, in Kysel', 2000, 19)

Folklór, ako užší pojem tradičnej kultúry je definovaný ako: „*súbor kultúrnych javov realizovaných formami ústnej, hernej, tanečnej, dramatickej a hudbno-spevnej kontaktnej komunikácie. Tieto kultúrne javy sa realizujú v mnohých typoch a variantoch.*“ (Botík – Slavkovský, 1995, 139) Folklór podlieha kolektívnym normám, odrážajú sa v ňom sociálne a kultúrne vzťahy daného prostredia a iné špecifiká, čím spĺňa identifikačnú funkciu. Okrem toho má folklór aj zábavné, poznávacie, obradové a výchovné funkcie. (Botík – Slavkovský, 1995, 139)

1. 4 Folklorizmus

V predchádzajúcej kapitole sme si vymedzili tradíciu na folklór v kontexte tradičnej kultúry. Ďalej nás budú zaujímať konkrétne folklórne prejavy, inštitúcie a podujatia, ktoré tieto folklórne prejavy uchovávajú, využívajú alebo napodobňujú.

Okrem tradícií, ktoré sú žité s plným významom a prirodzene odovzdávané z generácie na generáciu v kontexte určitého prostredia sa väčšinou stretávame s folklorizmom. Podľa definície je folklorizmus „využívanie alebo napodobňovanie prvkov ľudovej kultúry mimo jej prirodzeného prostredia a spravidla mimo pôvodných funkcií.“ (Botík – Slavkovský, 1995, 140) V procese folklorizmu sa mení folklórna situácia. Je to tiež akási druhá existencia folklóru alebo folklór z druhej ruky. (Botík – Slavkovský, 1995, 140) Práve kvôli tejto neautentickejšti sa folklorizmus spája často s negatívnym javmi, zásahmi do autentických tradícií a ich neadekvátnym používaním, alebo zneužívaním prvkov folklóru v rámci turizmu, alebo podpory predaja niektorých výrobkov a služieb. Na druhej strane je folklorizmus cieľavedomé rozvíjanie tradícií aj pre účely turizmu a komerčných cieľov nie vždy negatívnym javom a svojou ekonomickou hodnotou tak prispieva ku kvalite spoločnosti. Najväčším pozitívom folklorizmu je uchovávanie a rozvíjanie tradícií s cieľom zvyšovania kvality sociálneho prostredia. Uvedomenie si hodnôt, ktorých nositeľom sú jednotlivé prvky folklóru, následná realizácia rôznych foriem folklórnych prejavov s kritickým prehodnotením. Nejde o prehodnotenie estetické alebo populárne, ale autentické a funkčné. Dôležité je, aby folklór nestrácal svoje hodnoty a nestal sa len plochým nositeľom estetických zážitkov bez hlbšieho dejinného, sociálneho a morálneho kontextu.

Folklorizmus je tiež štylizácia folklóru. L. Leng rozlíšil tri stupne štylizácie: „prvý stupeň predstavuje citácia folklóru, pri ktorej sa rešpektuje autentické znenie folklórnej predlohy. Ako príklad môžu slúžiť súčasné dedinské folklórne skupiny, ktoré sa usilujú o rekonštrukciu autentického folklórneho prejavu. Ďalším stupňom je imitácia, kde sa upravovateľ alebo tvorca snaží zásahom do pôvodnej štruktúry umocniť niektoré stránky folklóru pre konkrétnu príležitosť jeho prevedenia. Najvyššou formou je prekomponovanie folklóru, kde autentický folklór slúži ako predloha a kde sa výrazne uplatňuje individuálny tvorivý podiel umelca inšpirovaného folklórom.“ (Botík – Slavkovský, 1995, 141) V druhom stupni štylizácie folklórneho prejavu, kde už sa narušila väzba na folklórnu situáciu, je dôležitá rekontextualizácia, vkladanie do nových kontextov. Folklórne prejavy sa tak aktualizujú a nestrácajú svoju hodnotu a obsahy. Tieto obsahy sú podávané síce tradičnou formou, s cieľom zachovať tradované, ale zároveň upozorňujú na novú spoločenskú situáciu a využitie tradície v súčasnosti. Poukazujú napríklad na tradované vzorce správania, estetické hodnoty, význam sociálnej kontroly a angažovania v sociálnom kolektíve.

1. 5 Využitie folklóru v turizme

Okrem duchovných hodnôt, ktoré tradičná kultúra a folklór prináša, je potrebné všimnúť si aj hodnotu ekonomickú. Ide o využitie folklóru v turizme, kde sa uplatňuje najmä funkcia zábavná, estetická a reprezentačná. Prvky folklóru sa ponúkajú v rôznych druhoch a stupňoch štylizácie. V súčasnosti stúpa záujem turistov o regionálne kultúrne špecifiká objavujúce sa práve vo folklóre, často sa im však ponúkajú len „globalizované“ suveníry s motívom Slovenska alebo konkrétneho regiónu. Tak isto sa to stáva pri všetkých druhoch folklórnych prejavov, či už ide o tradičné jedlo, tanec, hudbu a i. Alexandra Bitušíková upozorňuje na nové tendencie v oblasti turizmu: *„Turisti na celom svete stále viac vyhľadávajú kultúrnu rôznorodosť, objavujú lokálne kultúry a ich rozdiely, čo neraz napomáha kultúrnej revitalizácii, ba dokonca až konštrukcii „autentickosti“ a invencii tradície. Významným cieľom turizmu sa preto stáva ľudová kultúra.“* (Bitušíková, in Kyseľ, 2000, 108) Podľa Bitušíkovej je turizmus prispieva k vytváraniu povedomia obyvateľov obce/regiónu, ktorí sa konfrontujú s návštevníkmi a uvedomujú si ich záujem o kultúrne špecifiká. Domáci obyvatelia na tieto špecifiká a tradície, ako svoju hodnotu, zabúdajú, alebo ich podceňujú. Pri prejavenom záujme tak stúpa hrdosť domácich obyvateľov a ich záujem o spoznanie vlastných tradícií a svojej identity. (Bitušíková, in Kyseľ, 2000, 108) *„Mnohé turistické lokality a komunity objavili samy seba práve vďaka turistom. Uvedomili si svoju jedinečnosť a osobitosť, prebudili svoju identitu a posilnili pocit vzájomnej spolupatričnosti.“* (Bitušíková, in Kyseľ, 2000, 108)

Tento jav, ktorý spomína Alexandra Bitušíková nie je však pravidlom. Folklór je v mnohých oblastiach len predmetom ekonomických záujmov a turistom sa dostávajú predmety a formy zábavy bez nadväznosti na daný región, v ktorom sú ponúkané. Na druhej strane môže byť domáci folklór prezentovaný len za účelom zvýšenia atraktívnosti regiónu a jeho potenciál. Je tak obmedzený len na spomínané estetické, zábavné a reprezentatívne funkcie. Celková hĺbka tradovania a utvrdzovania identity je tak obchodným artiklom. Prejavy folklóru sa kvôli masovej distribúcii zjednodušujú a strácajú svoju jedinečnosť.

2 REGIÓN

Význam kultúrnych aktivít na úrovni regiónu vzrastá priamoúmerne rastu tlaku globálneho životného štýlu. Kultúrne aktivity iniciované „zdola“ sa stávajú opozitom kultúry ponúkanej centrálne a kultúry distribuovanej masovokomunikačnými prostriedkami. Kultúra viazaná na región ponúka možnosti zlepšenia kvality života, rozvoj osobností kreujúcich, ale aj konzumujúcich a produkujúcich danú kultúru. Pocit začlenenia do určitého regiónu dáva pocit bezpečia a zároveň povzbudzuje človeka k starostlivosti o región, do ktorého patrí.

Chápanie regiónu ako významného kultúrotvorného priestoru vyzdvihol vo svojej práci František Miko. Upozorňuje na hierarchiu: kultúru centra a kultúru regiónu. Kultúra centra, ktorá dnes nadobudla charakter kultúry šíriacej sa masovokomunikačnými prostriedkami podľa Miko *„stráca kontakt s autentickou tvorbou a habilituje oddychové kultúrne formy ako jedinú kultúru, ktorú pozná a prijíma.“* (Miko, in *Región*, 1988, 14) Význam regionálnej kultúry vidí práve v priestore pre komunikáciu a aktívnu recepciu. Vedomie recepcie umenia tvoriaceho sa v mikropriestore recipienta *„dvíha úroveň recepcie, podstatne ju mení, čo všetko priaznivo utvára kultúrnu atmosféru mikropriestoru, prebúdzá záujem, pozornosť, odkrýva talenty. Všetko toto vcelku vedie k zintenzívňovaniu kultúrneho pocitu a kultúrneho vedomia mikropriestoru i celého regiónu.“* (Miko, in *Región*, 1988, 14)

Pri pohľade na kultúru regionálneho charakteru, s väzbou na určitý priestor, sa stretávame najmä s ľudovou kultúrou, ktorú všeobecne pokladáme za opozitum kultúry vysokej. Prvotnou požiadavkou tu nie je vysoká estetická hodnota, ale najmä komunikatívnosť, zintenzívnenie kultúrneho vedomia, vedomia vlastnej identity a začlenenie do sociálneho kolektívu. Región je tak dôležitou súčasťou kultúrneho systému, živou pôdou tvorby kultúry vychádzajúcej z ľudu, priestorom komunikácie a v neposlednom rade priestorom tradovania, ktoré sa uskutočňuje najmä ústnym podaním, komunikáciou z tváre do tváre.

2. 1 Regionálna viazanosť folklóru

Tradičná ľudová kultúra, je viac ako iné, viazaná na región. Dôvodom je spojenie s prírodným prostredím. „*Tradičná slovenská ľudová kultúra bola v podstate roľníckou (roľnícko – pastierskou) kultúrou, formujúcou sa po storočia v dedinskom prostredí*“ (Michálek, 2001, 59) Aj keď sa folklór po storočia formoval so značným vplyvom iných faktorov, ako bolo roľníctvo a pastierstvo, základná potreba prežiť v prírode a dopestovať, resp. dochovať nejakú obživu bolo zjednocujúca, dominantná a viedla ľudí ku komunikácii a teda aj formovaniu kultúry. „*Kontakt s prírodou, práca na poli našich predkov vždy viedla k tomu, aby sa znova a znova a za akýchkoľvek okolností púšťali do všetkých stretnutí, v ktorých išlo obživu, zachovanie rodiny a rodu, ba neraz holej existencie...*“ (Michálek, 2001, 10)

Členitosť prírodného prostredia spolu s inými faktormi, ako bola napr. feudálna roztrieštenosť, viedli k diferencovanosti slovenskej ľudovej kultúry. Hranice jednotlivých lokálnych kultúr boli značne silné ešte začiatkom minulého storočia. Práve spätosť s prírodou, viazanosť na pôdu, cyklus prírody boli dôvodom, prečo sa tieto lokálne charakteristiky udržali tak dlho. Tradičná kultúra tak bola pevne naviazaná na región tak, ako boli jej nositelia naviazaní na pôdu. Podľa Zuzany Slušnej tradičná kultúra „...*fungovala ako identifikačný a integračný faktor. Na základe poznania a rešpektovania konkrétnej formy tradičnej kultúry sa lokálne spoločenstvá integrovali do širších oblastí – regiónov.*“ (Slušná, in Chomová, 2007, 22)

V priebehu 20. storočia nastali v tradičnej kultúre výrazné zmeny a to najmä prerušením vzťahu človeka k pôde (industrializácia, združevňovanie), autentický folklór sa dnes zachoval len v malej miere a to práve v prostredí, kde sa nositeľovi tohto folklóru podarilo udržať si tradičný roľnícky alebo pastiersky spôsob života. Prežívanie folklorizmu a jeho štylizácia je tiež do veľkej miery determinované pozostatkami tradičného spôsobu života, alebo aspoň jeho poznania. Ďalším výrazným faktorom, ktorý zasiahol do folklórnej tradície regiónov boli politické zásahy do kultúry v období rokov 1948 – 1989, kedy sa folklór stal súčasťou propagandy.

2. 2 Kultúrne regióny na Slovensku

Členenie Slovenska na regióny môžeme nazerať rôzne. „*Regióny môžeme chápať ako:*

- *územia etnografických skupín so špecifickými sebaidentifikačnými faktormi, založenými na jazyku, odeve, zamestnaní, etnickej odlišnosti, napr. sotáci, mantáci, handrbulci, čilejkári, Palóci, Gorali a pod;*
- *historicko-administratívne členené územia žúp, okresov;*
- *trichotomické delenie na západné, stredné a východné Slovensko, ktoré potvrdzuje i Etnografický atlas Slovenska a Atlas slovenského jazyka;*
- *etnografické oblasti vyčlenené EAS na základe vybraných javov ľudovej kultúry.“*
(Feglová, 1993, 30)

Posledné uvedené chápanie regiónu, a to na základe vybraných javov ľudovej kultúry, rozčleňuje Slovensko na deväť regiónov no nerešpektuje regionálne povedomie. (Beňušková, 1998, 10) Pre skúmanie existencie tradičnej ľudovej kultúry a jej využívania v regióne, je najvhodnejšie prvé členenie, na základe etnografických skupín so špecifickými sebaidentifikačnými faktormi.

Potrebu zamerať sa na regióny a následne na menšie lokálne spoločenstvá pri skúmaní tradičnej ľudovej kultúry, zdôrazňuje Oldřich Sirovátka: „*Dalo by se říci, že malá sociální skupina je sociální souřadnicí folklorního aktu. Právě v ní mohou probíhat a uskutečňovat se ony distinkce a rysy, které charakterizují folklor: zpěvák nebo vyprávěč (tedy interpret) si volí určité publikum; mluvčí i příjemce folklorního aktu jsou v jedné komunikační situaci; mezi interpretem a publikem (posluchači) probíhá oboustranná a aktivní vazba (zásahy posluchač do vyprávění, poznámky, atd.); přednes i recepce folklorního zpěvu, vyprávění atd. probíhají synchronně; mezi autorem folklorního aktu a jeho adresátem vzniká efekt spoluúčasti; každá interpretace je zároveň rekonstrukcí a reprodukcí folklorního textu i mimotextových prostředků; každý z příjemců folklorní komunikace se může v průběhu komunikace stát zároveň mluvčím“* (Sirovátka, 2002, 21) Tieto malé sociálne skupiny, v ktorých dochádza k folklórnej komunikácii, môžu byť rôzneho druhu. Spontánne, inštitucionalizované, neformálne, formálne... Tieto skupiny sú viazané na istý priestor, v ktorom sa deje folklórna komunikácia. Účastníkov spája spoločné kultúrne povedomie k danému regiónu.

Členenie územia Slovenska na regióny tradičnej ľudovej kultúry nie je stabilné. Počet a veľkosť regiónov sa líši podľa tém spracovania (ľudové staviteľstvo, odev, zamestnania...). Rozličné je aj vedomie príslušnosti k danému regiónu. Vo viac uzavretých regiónoch (ide najmä o prírodné pomery) je vedomie príslušnosti silnejšie. Vo viac otvorených oblastiach, napr. na južnom Slovensku je povedomie príslušnosti k danému regiónu nižšie, nevytvorilo sa ani spoločné pomenovanie regiónu. (Beňušková, 1998, 11) Na tvorbu kultúrnych regiónov vplývali mnohé faktory počas celého dejinného vývoja Slovenska. *„Najviac na formovanie kultúrnych regiónov vplývali prírodné a klimatické podmienky a administratívne členenie krajiny. K nim sa pripájali etnické a konfesijné faktory, migračné prúdy a kolonizácie, historické udalosti, ale aj vplyv miest a lokálnych kultúrnych centier. Dôležitú rolu zohrávalo aj zamestnanie a výroba, no oba tieto činitele úzko súvisia s predchádzajúcimi faktormi, najmä geografickými.“* (Beňušková, 1998, 12)

2. 3 Región v procese globalizácie

Členenie Slovenska na regióny ostalo v povedomí obyvateľov dodnes. Zmenila sa ale miera identifikovania sa s daným regiónom a poznanie vlastných špecifik (historických, kultúrnych, geografických, ekonomických...). Vzťah k vlastnému životnému priestoru už nie je taký dôležitý a oveľa viac sa cení sloboda a možnosť cestovania. Poznanie rôznosti sveta je dôležitejšie, vo svojej šírke nie možné obsiahnuť ho tak hlboko ako poznanie regiónu, v ktorom žijeme. V súčasných unifikáčnych tendenciách sa ocitá nielen poznávanie „iných“ ale aj poznanie vlastnej identity, folklóru. Na margo regionálneho povedomia v súčasnosti píše Viera Feglová: *„V predchádzajúcich desaťročiach civilizačného vývinu tak v západných, ako aj východných krajinách sa uprednostňoval unifikovaný model kultúry prebraný z technosféry a uplatňovaný na utváranie, budovanie i sprostredkovanie kultúrnych hodnôt, bez ohľadu na psychologicko-sociálne potreby jednotlivca, skupiny, či spoločenstva. Dôsledkom bola reakcia, čoho svedkom je tak západ, ako aj východ, ktorá sa prejavila v renesancii záujmu o svoje kultúrne korene, snaha vedieť odkiaľ som, kto som a kam kráčam.“* (Feglová, 1993, 29)

Región, resp. lokalita, nie je len priestorom poznania svojich koreňov a identifikovania sa so spoločenstvom. Malý, známy priestor je miestom stretnutia človeka tvárou v tvár,

priestorom komunikácie a vytvárania komunity. O verejných priestoroch hovorí Zygmunt Bauman už v minulom čase: „*Na miestach, kde sa lidé setkávali, se také tvořili normy – takže spravedlnost mohla být konána a rozdělována horizontálně, což hovořící přetavovalo v komunitu, již vyčleňovala a integrovala společná hodnotící kritéria.*“ (Bauman, 1999, 35) Aj keď sú Baumanove slová o degradovaní verejných priestoroch adresované skôr centrá, ako lokálnym spoločenstvám, môžeme tieto tendencie aplikovať všeobecnejšie. Anonymita, neschopnosť komunikovať, neochota míňať svoj čas stretávaním a prejavovaním nezištného záujmu o človeka, sú viditeľné dôkazy oslabenie fungovania verejných priestorov a vytvárania komunít.

Komunita je dnes stále vzdialenejšou utópiou. Bezpečie, ktoré nám ponúka, známy priestor s ľuďmi, ktorí nám nie sú cudzí, pochopenie, solidarita, istota, útulnosť domova, sú ideály, za ktoré treba platiť slobodou, vlastným sebazaprením a úplnou lojalitou voči komunite. (Bauman, 2001, 9) „*Spor medzi bezpečnosťou a slobodu, ako aj spor medzi komunitou a individualitou pravdepodobne nikdy nebude vyriešený, a tak bude zrejme ešte dlho pokračovať. Skutočnosť, že nenachádzame správne riešenie, a frustrácia z riešení, ktoré sme už vyskúšali, nás nedonútiť k tomu, aby sme prestali hľadať, ale k tomu, aby sme pokračovali v úsilí.*“ (Bauman, 2001, 10) Napätie, ktoré vyvoláva túžba po komunite a neschopnosť ju dosiahnuť, môže viesť k produktívnej dynamike, zhodnoteniu možností, skúmaniu riešení a hľadaniu východísk pre zlepšenie kvality nášho života.

Tieto globálne problémy budú zrejme dlho čakať na globálne riešenia. Práve región a malé lokality sú otvorené konkrétnejším riešeniam na zlepšovanie kvality života. Vo sfére ekonomických problémov už môžeme sledovať riešenia problémov, ktoré sú konkrétne aplikované na regióny. Tak isto má potenciál, a možno ešte väčší, riešiť kultúrno-spoločenské problémy priamo v danej lokalite, regióne. „*Kultúra má v sebe zásadne teritoriálny atribút. Nemôže ostať len kultúrou centra, musí ostať kultúrou územia.*“ (Miko, in Región, 1988, 17)

2. 4 Regionálna výchova

Jedným z ambiciózných projektov rozvoja regionálnej kultúry a regionálneho povedomia je zavedenie regionálnej výchovy do vyučovacieho systému. Napriek dlhodobému uplatňovaniu prvkov regionálnej výchovy a postupnému vytváraní miest v učebných osnovách, stále nie je ujasnená koncepcia tohto predmetu. Lýdia Čellárová chápe regionálnu výchovu ako: „*prostriedok nielen vlastivedného, ale aj prírodovedno-technického, jazykovedného, umenovedného, matematického vzdelávania a pohybovej výchovy, ktorého cieľom je prebudiť a rozvinúť vnímavý a citový vzťah jednotlivca ku krásam prírody a k výsledkom tvorivej činnosti obyvateľov určitého územia, vymedzeného podľa konkrétnych kritérií.*“ (Čellárová, in Regionálna, 2002, 12) Ďalej autorka upozorňuje, že regionálna výchova ma byť priestorom komplexného spoznávania regiónu, nielen jeho ľudových tradícií. (Čellárová, in Regionálna, 2002, 12) Spoznávanie a tvorivé vnímanie ľudových tradícií, folklóru je však často základom osnov regionálnej výchovy. Dôvodom takéhoto smerovanie nového predmetu je, že podnetom pre jeho vznik bola práve Deklarácia na ochranu tradičnej ľudovej kultúry prijatá počas 25. Generálnej konferencii UNESCO. Ďalším z dôvodom je nedostatočné zakomponovanie regionálnych prvkov tradičnej ľudovej kultúry v iných vyučovacích predmetoch (hudobná výchova, výtvarná výchova, literatúra...).

Etnológovia vidia v tomto predmete možnosť nielen zvýšenia záujmu o poznanie vlastných folklórnych tradícií, ale aj systematické vzdelávanie v oblasti histórie, folkloristiky, etnológie, etiky, estetiky a iných predmetov. (Leščák, in Feglová, 1993, 13) Pre výučbu folklóru na Základných školách ,upozorňuje Milan Leščák, je potrebné zohľadniť tieto skutočnosti:

„- *folklór nie je vždy a v každej podobe vhodný pre výchovu detí*

- *nie každý folklórny jav má estetickú hodnotu*
- *nie je prípustné stotožňovať javy folklorizmu s folklórom*
- *folklór nie je súborom len archaických javov, ale je živou skutočnosťou, ktorú nevieme včas prijať, posúdiť a využiť.*“ (Leščák, in Feglová, 1993, 13)

Podľa Leščáka nemôže realizovať regionálnu výchovu učiteľ, ktorý neprešiel prípravou pre tento predmet na vysokej škole. (Leščák, in Feglová, 1993, 15) V súčasnom stave, a dovoľm si tvrdiť ani v najbližšej dobe, nebude reálne, aby regionálnu výchovu vyučovali pedagógovia so špeciálnou prípravou pre tento predmet. Skôr sa tu otvára priestor pre komunikáciu a aktívnu spoluprácu pedagógov s etnológmi, kultúrnymi pracovníkmi v regióne, folklórnymi súbormi a inými inštitúciami.

Besedy s etnológmi, kultúrnymi pracovníkmi, ľudovými rozprávačmi a pod. môžu byť vhodným sprostredkovateľom folklórnych tradícií a akousi náhradou stále menej fungujúceho systému tradovania z generácie na generáciu. Tvorivé dielne môžu byť impulzom k návratu k tradičnému remeslu a žiak následne môže sám prejsť iniciatívu k poznávaniu ľudového remesla v jeho rodine alebo v jeho bydlisku. Žiak si tak môže osvojiť nielen vedomosti, ale môže sa aktívne zapojiť do kultúrneho života vo svojom regióne.

3 INŠTITUCIONÁLNA BÁZA UDRŽIAVANIA TRADÍCIE

Na ohrozenie tradičnej ľudovej kultúry v spoločnosti reaguje nielen štátny sektor, ktorý sa snaží o vznik inštitúcií, zameraných na udržiavanie tradície, ale dôležitú úlohu tu zohrávajú jednotlivci a inštitúcie vznikajúce „zdola“, spontánne, ako prirodzený impulz, ako odpoveď na určitú potrebu. Sú to dobrovoľníci organizujúci podujatia, zberatelia folklórnych materiálov, umelci pôsobiaci v jednotlivých regiónoch, folklórne skupiny, tradiční remeselní a iní nadšenci, ktorí, často bez náležitého vzdelania, alebo nároku na odmenu pôsobia vo svojom regióne. V niektorých prípadoch títo nadšenci folklóru vytvárajú občianske združenia alebo neziskové organizácie.

Štátom riadené inštitúcie si kladú za cieľ, podporovať týchto dobrovoľníkov, vytvárať im priestor na realizáciu ich činnosti, metodicky ich usmerňovať. Dôležitá je aj sféra, kultúrnych pracovníkov, ktorí sa kultúrnej činnosti venujú profesionálne, či už ako vedeckí, alebo organizační pracovníci. Napriek vysokému úsiliu a nadšeniu dobrovoľníkov, aj profesionálnych kultúrnych pracovníkom, sú ambície a plány v rámci ochrany a udržiavania tradícií plnené len čiastočne. Najmarkantnejším problémom sú chýbajúce financie, v mestách a obciach chýbajú kvalifikovaní pracovníci, ktorí ak aj sú, tak sú často nízko finančne ohodnotení. Ďalším problémom je slabá komunikácia medzi inštitúciami podporujúcimi udržiavanie folklórnej tradície a dobrovoľníkmi, ktorí pôsobia v regióne. Nezaujem o metodickú pomoc, alebo jej nedostatočná ponuka spôsobujú, že jednotlivci sa nedokážu vysporiadať s organizačnými alebo finančnými problémami, ktoré sú súčasťou ich práce.

Tieto a iné úskalia práce s tradičnou ľudovou kultúrou sú výzvou pre každú organizáciu, samosprávu a najmä Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, ktoré je kľúčové systéme kultúrnych inštitúcií.

3.1 Ministerstvo kultúry Slovenskej Republiky v systéme kultúrnych inštitúcií

„Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre

- *štátny jazyk,*
- *ochranu pamiatkového fondu,*
- *kultúrne dedičstvo a knihovníctvo,*
- *umenie,*
- *autorské právo a práva súvisiace s autorským právom,*
- *osvetovú činnosť a ľudovú umeleckú výrobu,*
- *podporu kultúry národnostných menšín,*
- *prezentáciu slovenskej kultúry v zahraničí,*
- *vzťahy s cirkvami a náboženskými spoločnosťami,*
- *médiá a audiovizíu.“* (Ministerstvo, <http://www.culture.gov.sk/>)

V oblasti tradičnej kultúry a osvetu ministerstvo vypracováva koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru, koncepcie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a stratégie rozvoja osvetovej činnosti. Na uskutočňovanie spomínaných koncepcií využíva ministerstvo rôzne nástroje (inštitucionálne, ekonomické, riadiace, metodické, legislatívne, výchovné a vzdelávacie, spoločenské).

Tento komplexný systém štátnej kultúrnej politiky, Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, má priamy vplyv na organizácie, ktorých je ministerstvo zriaďovateľom. Pre oblasť tradičnej kultúry a osvetu je to v prvom rade Národné osvetové centrum, Ústredie ľudovej umeleckej výroby a Slovenská ústredná hvezdáreň. Nepriamy dosah má ministerstvo na všetky ostatné inštitúcie (inštitúcie zriaďované krajskými a obvodovými úradmi, inštitúcie štátnej správy, územnej samosprávy, inštitúcie tretieho sektora, ale aj inštitúcie podnikateľského sektora v oblasti tradičnej kultúry a osvetu). Dosah Ministerstva kultúry Slovenskej republiky je teda na celé kultúrne prostredie. Práve táto prepojenosť ministerstva na všetky kultúrne inštitúcie spôsobuje, že podceňovanie rezortu kultúry, dôležitosti tohto ministerstva a jeho vážnosti v spoločnosti sa odráža aj na podceňovaní jemu podriadených, alebo menších nezávislých kultúrnych inštitúcií.

Obrovský potenciál tvorivej sily dobrovoľníkov a profesionálnych pracovníkov, najmä v oblasti tradičnej kultúry a osvetu a ich pozitívny hodnotný vplyv na kvalitu spoločnosti je opomínaný, tak ako v oficiálnych sférach, rovnako aj v lokálnych sférach, kde kultúrny pracovníci alebo dobrovoľníci pôsobia. Rozvoj kultúry je vždy za ekonomickými alebo sociálnymi prioritami, zabúda sa pritom na ekonomický a sociálno-prevenčný význam kultúry.

Inštitucionálna báza kultúry, bez zmeny postavenia v spoločnosti a neustále na hranici finančnej existencie, nemôže úspešne plniť svoje ambiciózne ciele v oblasti ochrany a udržiavania tradičnej ľudovej kultúry.

Rozália Čornaničová upozorňuje na nové trendy v oblasti vnímania kultúrnych inštitúcií v spoločnosti, ktoré naznačujú optimistické smerovanie. Prvým trendom, je posun vnímania kultúry od ekonomicky neefektívnej súčasti spoločenského života k dôležitej podmienky kultivácie človeka. Druhým trendom, je presadzovanie práva na prístup ku kultúrnym hodnotám, pre každého človeka. (Čornaničová, in Chomová, 2007, 78)

3.2 Osvetová činnosť a Národné osvetové centrum

Osvetová činnosť je definovaná v Zákone o osvetovej činnosti takto: *„Osvetová činnosť podľa tohto zákona je súhrn aktivít, ktoré svojím pôsobením na základe dobrovoľnosti, záujmu a tvorivej schopnosti ľudí prispievajú k rozvoju ich osobnosti a utváraniu kultúrneho spôsobu života. Osvetová činnosť zvyšuje všeobecnú kultúrnu a vzdelanostnú úroveň ľudí tým, že sprostredkúva informácie a poznatky z kultúry, vedy a techniky, prehľbuje vzťah k vlastnému štátu, ku kultúrnej identite národa, národnostných menšín a etnických skupín a k starostlivosti o životné prostredie, vychováva umením a k umeniu najmä rozvíjaním záujmovej umeleckej činnosti, vyhľadáva, ochraňuje, uchováva a sprístupňuje ľudové tradície s dôrazom na tradičnú a ľudovú kultúru, tvorivo ich rozvíja a využíva, napomáha prevenciu protispoločenských javov a drogových závislostí, umožňuje ľuďom naplňovať ich voľný čas kultúrnymi aktivitami.* (Tradičná kultúra a osвета, <http://www.culture.gov.sk/>)

Osvetové inštitúcie majú na Slovensku tradíciu ako osvetové domy, domy kultúry, osvetové besedy, kultúrno-spoločenské centrá, záujmové kluby a podobne. Regionálne osvetové strediská majú metodickú a poradnú funkciu vo vzťahu k miestnym osvetovým zariadeniam alebo kultúrnym pracovníkom. (Čornaničová, in Chomová, 2007, 68) Tradícia fungovania osvetových činností na Slovensku je významným prostriedkom a možnosťou regionálneho rozvoja v oblasti tradičnej kultúry. Zaužívaný systém komunikácie osvetových zariadení je v mnohých prípadoch podceňovaný a služby, ktoré ponúkajú regionálne osvetové strediská a Národné osvetové centrum sú málo využívané. Významy a funkcie osvetovej činnosti sú prehliadané. Aktivita v miestnych osvetových zariadeniach podnecuje aj rozvoj iných kultúrnych aktivít a inštitúcií rôzneho zamerania v jednotlivých obciach. Túto nadväznosť a kontinuitu zabezpečuje najmä šírenie vzdelania v oblasti kultúry, rozvoj osobností, tvorivý prístup k folklórnemu materiálu, ktorý osvetové zariadenia zbierajú a obnovujú.

Národné osvetové centrum osvetové má v prostredí osvetovej činnosti špecifické postavenie. Ako jediná inštitúcia reprezentuje štát v oblasti osvetovej činnosti. „*Národné osvetové centrum je štátna príspevková organizácia rezortu Ministerstva kultúry SR. Ako jediná zastupuje a reprezentuje štát v oblasti všeobecnej osvetovej činnosti v zmysle platného zákona, a má celoštátnu pôsobnosť.*“ (Profil národného osvetového centra, <http://www.nocka.sk/>)

Národné osvetové centrum zabezpečuje odborné poradenstvo, metodickú pomoc, spracúva systémy koncepcie, iniciuje a predkladá celoštátne programy v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti, organizačne spolupracuje na niektorých kultúrnych a vzdelávacích projektoch, eviduje a dokumentuje, ochraňuje a využíva tradičnú ľudovú kultúru na osvetovú činnosť. (Čornaničová, in Chomová, 2007, 71)

V oblasti tradičnej ľudovej kultúry, ktorá nás pre túto diplomovú prácu prioritne zaujíma, je dôležitá činnosť Národného osvetového strediska práve v oblasti výskumu kultúry a tradícií, nadväzne na to dokumentačná činnosť centra a ponuka vzdelávacích podujatí v oblasti folklóru. Z publikačnej činnosti je to časopis *Národná osveta* s prílohou *Tradícia a súčasnosť*.

3. 3 Špecifická práca osvetového pracovníka

Chápanie práce osvetového pracovníka bolo v minulosti spájané s ideológiou bývalého politického systému, tak ako aj celý systém osvetových inštitúcií. Osvetové strediská boli chápané ako nástroj politickej propagandy, tak isto bol prezentovaný aj samotný folklór. Táto situácia spôsobila averziu mnohých ľudí na folklór, osvetové strediská, ale aj na samotnú prácu osvetových pracovníkov. V súčasnosti sa už situácia zmenila, ale nedocenenie osvetovej práce spôsobuje, že sa mnohí ľudia v predsudkoch vracajú k akémusi politicky poplatnému vnímaniu osvetovej činnosti. Svetlana Chomová zdôrazňuje, že tento kritický spoločenský tlak na kultúrno-osvetových pracovníkov priniesol pozitíva v podobe nových trendov: *„podnietil intenzívne hľadanie inšpirácií v tom najlepšom z tradícií, súčasnosti a vývojových trendov domácej a európskej kultúrno-osvetovej činnosti, z andragogického a kulturologického poznania s cieľom premeniť kultúrno-osvetovú činnosť na inšpiratívne aktivity revitalizácie a rozvoja miestnej a regionálnej kultúry. Zmeny v chápaní poslania kultúrno-osvetovej činnosti nesú so sebou nové požiadavky a na prácu kultúrno-osvetového pracovníka, ktorých výraznou zložkou je jeho profesionalita a dôraz na ďalšie vzdelávanie“* (Chomová, in Národná Osveta, 2010, 17)

Charakter práce osvetového pracovníka v súčasnosti determinuje najmä poslanie a činnosť osvetových zariadení. Kultúrno-osvetový pracovník vystupuje ako manažér, lektor a animátor. (Chomová, in Národná Osveta, 2010, 21) Široký záber činnosti si vyžaduje odbornosť a prejavenie schopnosti v každej, z týchto sfér. Predpokladom je adekvátne vzdelanie a neustály osobnostný rast. Okrem organizačných a komunikačných schopností manažéra, teoretických vedomostí a pedagogických schopností lektora po animačné zručnosti sa osvetový pracovník stretáva s psychickou a časovou náročnosťou práce.

Nároky na kultúrno-osvetového pracovníka, a význam jeho práce v oblasti kultúry nekorešpondujú s jeho spoločenským postavením a finančným ohodnotením. Trendy v profesii kultúrno-osvetových pracovníkov, ktoré menuje Svetlana Chomová (neatraktivnosť povolania, starnutie kolektívov, feminizácia, klesajúci počet profesionálnych pracovníkov, stúpajúce nároky na ďalšie vzdelávanie) (Chomová, in Národná Osveta, 2010, 22), sú výzvou pre ďalšie smerovanie osvetových inštitúcií ale

najmä pre ich zriaďovateľov (Vyššie územné celky, Ministerstvo kultúry, ...), ktorí sú rozhodujúcimi faktormi najmä v oblasti financovania.

V miestnej správe je existencia profesionálneho kultúrneho pracovníka priam neznáma. Vo väčších obciach, kde táto funkcia existuje, ju často vykonávajú pracovníci bez adekvátneho vzdelania. Činnosť kultúrnych pracovníkov v obciach je spájaná so starostlivosťou o sféru športových aktivít, v lepšom prípade má kultúrny pracovník na starosti prevádzku kultúrneho domu, knižnice a iných inštitúcií v obci. V každom prípade je to funkcia neatraktívna, bez adekvátneho ohodnotenia, ďalšieho vzdelávania a osobného rastu kultúrneho pracovníka. V menších obciach zastupujú funkciu profesionálneho kultúrneho pracovníka dobrovoľníci bez nároku na honorár. Ich činnosť je významnou organizačnou aj ekonomickou hodnotou. Prestíž a ocenenie takejto práce v spoločnosti ešte stále nie sú bežné.

4 PODPOLIANSKE OSVETOVÉ STREDISKO

V nasledujúcich kapitolách sa budeme venovať konkrétnemu regiónu resp. dvom (Hont a Podpoľanie), aby sme na príkladoch niekoľkých obcí zhodnotili využívanie kultúrnej tradície.

Pri tejto úlohe budeme sledovať činnosť Podpolianskeho osvetového strediska a jeho podiel na rozvoji kultúrnych aktivít zameraných na folklór vo vybraných obciach. Ako sme už v predchádzajúcich kapitolách naznačili, miera využívania kultúrnej tradície v miestnej a regionálnej kultúre závisí od mnohých faktorov. Regionálne osvetové strediská a osvetové zariadenia vôbec sú významnými podpornými inštitúciami v oblasti rozvoja miestnej a regionálnej kultúry.

Pri nasledujúcom opise vychádzam z internetových zdrojov a z osobnej skúsenosti získanej počas mojej absolventskej praxi v Podpolianskom osvetovom stredisku v mesiacoch jún až august 2010.

4.1 História a činnosť

Podpolianske osvetové stredisko (POS), tak ako funguje dnes, bolo zriadené v roku 2002 Banskobystrickým samosprávnym krajom. História osvetového zariadenia siaha však už do roku 1952, keby bol vo Zvolene zriadený Dom osvetu. Okrem zmeny sídla, osvetové zariadenie menilo aj názvy. Názov Podpolianske osvetové stredisko nesie od roku 1996. Cieľom tohto osvetového strediska je prispievať k rozvoju kultúrnej a vzdelanostnej úrovne v regiónoch miest Detva, Krupina a Zvolen. (História, <http://www.osvetazvolen.sk/>)

Podujatia a iné aktivity, ktoré POS organizuje, majú za cieľ, byť impulzom pre aktivity v obciach a motivovať, školiť a usmerňovať dobrovoľníkov. Medzi hlavné aktivity osvetového strediska patrí:

- *„metodická a poradenská činnosť, sprostredkovanie informácií a poznatkov z rôznych oblastí, spolupráca s menšinami, združeniami*
- *vzdelávacia činnosť zameraná na zachovanie, podporu a rozvoj umeleckých a mimoumeleckých žánrov*
- *vyhľadávanie, dokumentácia a prezentácia ľudových tradícií*
- *príprava a realizácia regionálnych, národných a medzinárodných súťaží, festivalov a výstav*
- *príprava kultúrnych, spoločenských a výchovných podujatí*
- *podporovanie voľnočasových aktivít obyvateľstva regiónu“* (Charakteristika činnosti, <http://www.osvetazvolen.sk/>)

Tak ako v minulosti vznikali na podnet regionálneho osvetového strediska osvetové besedy v obciach, aj dnes je osvetové stredisko impulzom k vzniku miestnych osvetových stredísk, alebo iných združení a spolkov, ktoré sa venujú kultúrnemu rozvoju, vzdelávaniu a najmä udržiavaniu folklórnej tradície.

Činnosť POS možno rozdeliť do viacerých okruhov. V prvom rade je to folklór a tradičná kultúra, tradičné remeslá, (špeciálne paličkovaná čipka), umelecký prednes, film, divadlo, fotografia a výtvarné umenie. Činnosť v týchto okruhoch a umeleckých oboroch je zameraná najmä na výstavy umenia a umelecké prehliadky, ktoré majú združovať amatérskych umelcov, a zároveň ich aj metodicky usmerňovať. Tvorivé dielne, kurzy a edičná činnosť osvetového strediska sprístupňuje jednotlivé poznatky a zozbierané materiály širokej verejnosti. Vzhľadom na charakter materiálu, ktorý je viazaný na región, je toto sprístupnenie vedomostí prostredníctvom kurzov a edičnej činnosti veľmi vzácne a významné. Absencia tejto činnosti by mohla spôsobiť veľkú medzeru v kontexte poznatkov o amatérskej umeleckej tvorbe, špeciálne v oblasti folklórnej tradície.

4.2 Aktivity POS zamerane na udržiavanie folklórnej tradície

4. 2. 1 Festivaly, prehliadky a tanečné domy

Najväčší podiel podujatí a celkovej energie Podpolianskeho osvetového strediska je zameraný na udržiavanie folklórnej tradície. POS organizuje regionálne súťažné

prehliadky, z ktorých odborná porota vyberá súťažiacich pre krajské kolá týchto súťaží, organizovaných Národným osvetovým centrom. Je to napríklad Detský hudobný festival a tanečná súťaž Šaffova ostroha. Medzi ďalšie súťažné prehliadky patrí, podujatie zamerané na folklórne vystúpenia materských škôl v oblasti scénického folklóru Ratoliesky a prehliadka materských škôl v ľudovom speve Čížiček, čížiček... Tieto podujatia zamerané na výchovu v predškolskom veku majú veľký význam, keďže sú väčšinou prvým kontaktom detí s folklórom a folklorizmom a prostredníctvom týchto aktivít sa táto sféra kultúry stáva pre deti prirodzenou súčasťou ich kultúrneho života a rozvíjania talentov.

V tejto myšlienke výchovy detí sa nesú aj ďalšie dve podujatia zamerané na detský folklór a to Detský folklórny festival a Medzinárodný detský folklórny festival, ktorý sa koná vo Zvolene každé dva roky. Hodnotenie odborníkov počas súťažných prehliadok a festivalov vedie deti a vedúcich ich folklórnych skupín k systematickému zlepšovaniu a vyzdvihuje dôležitosť ochrany autentického folklóru a jeho vhodného prevedenia do scénických programov a vystúpení. Účasť miestnych detských folklórnych skupín na festivaloch medzinárodného charakteru, akým je Medzinárodný detský folklórny festival, vyzdvihuje hodnoty folklóru miestneho charakteru na medzinárodnú úroveň a v účinkujúcich, tak ako aj v publiku umocňuje hrdosť na vlastné ľudové tradície a tým dvíha ich sebavedomie. Hodnota tohto medzinárodného stretnutia významná o to viac, že ide o deti a ich výchovu k folklóru, ako aj k vnímaniu iných kultúr a komunikácie s nimi.

Medzi ďalšie súťažné prehliadky patrí podujatie O cenu Rinalda Oláha a Súťažná prehliadka tvorivých choreografií. Obidve podujatia svojimi podmienkami vedú účinkujúcich k skúmaniu autentického folklóru, a práve autentickosť a originálne prevedenie v rôznych podobách štylizácie je oceňovanou hodnotou tanečných aj hudobných vystúpení.

Špecifickým zábavno-vzdelávacím podujatím je Škola tanca. Podpolianske osvetové stredisko smeruje toto podujatie členom folklórnych skupín, ale aj širokej verejnosti. Škola tanca je zameraná vždy na nejaký konkrétny tanec, ktorý sa účastníci počas večera naučia. Toto podujatie, prostredníctvom praktického vzdelávania v oblasti tanca, upozorňuje na špecifiká choreografie v jednotlivých regiónoch a obciach.

4. 2. 2 Vzdelávacie podujatia

Dôležitou súčasťou osvetovej práce je vzdelávanie. Neformálnou a nepriamou formou je súčasťou takmer všetkých podujatí, ktoré Podpolianskej osvetové stredisko organizuje. Priamo sa uskutočňuje prostredníctvom metodických seminárov, ktoré sú zamerané pre vedúcich folklórnych skupín v obciach, miestnych kultúrnych pracovníkov, jednotlivých umelcov, ale aj ostatných dobrovoľníkov, ktorí sa angažujú v oblasti udržiavania ľudovej tradície vo svojej obci. Títo dobrovoľníci väčšinou študujú a pracujú v iných odboroch ako je kultúra, preto sú tieto vzdelávacie podujatia dôležité v ich zvyšovaní prehľadu o aktuálnych výskumoch, trendoch práce s tradíciou, sú podnetom pre ich ďalšiu činnosť, ale aj prínosom pre ich osobný rast a všeobecný rozhľad v kultúrnom dianí.

4. 2. 3 Edičná činnosť

V rámci výskumu tradícií, ich sprístupňovania a vzdelávania je súčasťou činnosti Podpolianskeho osvetového strediska aj edičná činnosť. V súčasnosti ponúka publiku dve knihy venované osobnostiam ľudovej hudby v podpolianskom regióne. Prvá kniha Rinaldo je venovaná husľovému virtuózovi Rinaldovi Oláhovi zo Zvolenskej Slatiny. Ďalšia kniha Moje piesne je zbierkou ľudových piesní významného interpreta Milana Križa. V obidvoch knihách dopĺňa hodnotné folklórne informácie priblíženie ľudského rozmeru týchto dvoch umelcov.

Výsledkom výskumu v oblasti tradícií je kniha Prímenia a iné posmešky dedín a miest na Slovensku. Autorka v nej zozbierala neoficiálne názvy miest a dedín, ktoré odkrývajú množstvo informácií o spôsobe života a hodnotách v regióne.

Okrem kníh ponúka Podpolianske osvetové stredisko dva filmové dokumenty Rozkazovači z Detvy a Rozkazovači z Očovej. Filmové dokumenty zachytávajú súčasných interpretov pôsobiacich vo folklórnych skupinách v regióne.

4. 2. 4 Tradičné remeslá

Pre oblasť rozvíjania a obnovovania tradičných ľudových remesiel má Podpolianske osvetové stredisko Dielňu remesiel. Je to malý priestor v budove strediska, kde sú pravidelne organizované tvorivé dielne otvorené najmä pre deti, ale aj pre širokú verejnosť. Tvorivé dielne vedú pracovníci POS v spolupráci s ľudovými umeleckými výrobcami z regiónu. Stretnutie s výrobcami je obohacujúce pre návštevníkov, rovnako ale aj pre výrobcov, ktorých takto prejavovaný záujem povzbudí v práci aj v odovzdávaní svojho remesla ďalším generáciám.

Dielňa remesiel ponúka široké spektrum techník ľudovej výroby ako je výroba z drôtu, slamy, šúpolia, farbenie látok, výroba bábik, tkanie, pradenie, pečenie chleba, výroba z prútia, vyrezávanie drevených výrobkov, paličkovanie, smaltovanie a iné. Lektori pri výučbe tradičných remesiel kladú dôraz na kontext, v ktorom sa tieto remeslá uplatňovali a spätosť s prírodou, rodinným a spoločenským životom, ktorého súčasťou boli tieto tradičné remeslá.

Súčasťou Dielne remesiel sú programy pre základné školy pre materské školy „Ja som malý remeselník“. *„Program pre predškóľakov ponúka prirodzený a zároveň atraktívny a pre deti primeraný spôsob rozvoja zručností, schopností a estetického cítenia prostredníctvom kontaktu s hmotnou ľudovou kultúrou. Na stretnutiach sa hráme a hravo tvoríme z prírodného materiálu spôsobom blízky našim predkom. Deti sa zoznámia s textilnými technikami, drôtovaním, výrobou zo slamy, šúpolia, hliny, kože, nezabudneme ani na vianočné ozdoby, fašiangové masky, veľkonočné vajíčka a korbáče.“* (Ja som malý remeselník, <http://www.osvetazvolen.sk/>)

Dielna remesiel ponúka program aj na prázdniny. Dva týždňové denné tábory sú určené pre deti školského veku. Tábory sa nesú v jednej ustálenej téme, napr. hudobný tábor, počas ktorého sa deti oboznamujú s tradičnými hudobnými nástrojmi, jednoduchými detskými hudobnými nástrojmi (píšťalka, húkadlo, frndžadlo, ozembuch...), ktoré sa učia vyrobiť. Druhým variantom je Letná textilná školička, kde sa deti učia tkat', šiť, vyšívať, farbiť látku, vyrábať hračky z látky a vlny a iné. Počas táborov deti navštívia ľudového výrobcu v jeho vlastnej dielni, ktorý im predvedie svoje umenie. Súčasťou tábora je

prezentovanie svojich výrobku na malej výstave a krátke scénické hudobné vystúpenie s motívom tradícií, ktoré boli témou ich práce.

Účasť detí na tvorivých dielňach, či už počas vyučovania, alebo v letnom tábore, má pre ne veľký výchovný význam. Deti sa zoznamujú s históriou svojho regiónu, rozvíjajú svoje praktické zručnosti, tvorivosť, sú inšpirované k výrobe predmetov z prírodných materiálov, čo má aj ekologický výchovný rozmer. Prezentácia ich výrobkov má vplyv na pozitívne formovanie ich sebavedomie a vzťah k svojej práci.

Viac, ako iným druhom tradičnej ľudovej výroby, sa Podpolianskej osvetové stredisko venuje paličkovanej čipke. Súvisí to s tradíciu tejto techniky v Honte. POS okrem tvorivých dielní organizuje rôzne autorské a iné výstavy tohto umenia. Najväčšiu odozvu majú tieto podujatia práve v Honte, kde pôsobí Klub roľníckej paličkovanej čipky Hontu - Moja dedovizeň, s ktorým Podpolianske stredisko spolupracuje pri podujatiach venovaných paličkovanej čipke. Podujatia a záujem širokej verejnosti o paličkovanosť čipky pomáhajú zachovať toto umenie a vzbudzujú záujem o paličkovanosť čipky aj u mladých ľudí.

4. 3 Podpolianske osvetové stredisko a komunikácia s obcami v regióne

Dôležitou súčasťou práce regionálneho osvetového strediska, ktorá podmieňuje jeho úspechy v rozvoji kultúrnej a vzdelanostnej úrovne v regióne, je komunikácia so miestnymi samosprávami, s miestnymi folklórnymi skupinami, združeniami a jednotlivcami. Metodické podujatia musia byť zamerané na aktuálne problémy obcí a vystihovať ich záujmy. Súčasne festivaly, prehliadky a výstavy musia vychádzať z potenciálu miestnej kultúry. Pracovníčka Podpolianskeho osvetového strediska vo Zvolene, Andrea Jágerová hodnotí túto komunikáciu a vzťah medzi POS a inými zložkami kladne, o metodickú pomoc zo strany POS je veľký záujem. (Celý rozhovor v prílohe)

„V našom regióne je o prejavy folklorizmu veľký záujem, čo svedčí aj o počte detských i dospelých folklórnych kolektívov, ktoré pracujú v okrese Zvolen, Krupina a Detva. To nám uľahčuje prácu. Myslím, že na úseku folklór a tradičná kultúra je o ponúkané podujatia veľký záujem. Čo nás veľmi teší je aj skutočnosť, že o naše podujatia a pomoc

prejavujú záujem nielen domáce súbory, ale aj vedúci či jednotlivci z rôznych častí Slovenska.“ (Jágerová, rozhovor)

Tak isto prejavujú folklórne skupiny záujem o výskum folklóru v ich domácom prostredí a pokladajú ho za základ svojej práce. *„Nie je tomu tak v každom regióne na Slovensku, ale myslím, že vedúci našich kolektívov sú si vedomí tohto základného predpokladu fungovania súboru, robia výskumy a poznajú tradičnú kultúru domáceho prostredia.“*(Jágerová, rozhovor)

Andrea Jágerová tvrdí, že pre rozvoj miestnej kultúry majú najväčší význam podujatia, kde sa môžu jednotlivé kolektívy prezentovať, či už na scéne, alebo prostredníctvom výstav. Táto aktivizácia kolektívov má vplyv aj na ďalšie zainteresovanie sa v oblasti tradičnej kultúry, ale aj iných druhoch kultúry. Súťažné podujatia sú impulzom k zlepšovaniu svojich prejavov a teda podnecujú tvorivosť umelcov. Andreja Jágerová tiež upozornila na dôležitý aspekt prezentovania obcí v oblasti tradičnej kultúry, ktorý je zaujímavý aj pre vedenie obce. *„Veľakrát sa stáva, že ak umožníme prezentáciu obce smerom k širšiemu okoliu, podarí sa nám pre spoluprácu získať starostu (starostku) obce a vtedy je práca ľahšia a oveľa efektívnejšia.“* (Jágerová, rozhovor)

Atraktivita činnosti Podpolianskeho osvetového strediska v regióne a jeho úspechy v rozvoji miestnej a regionálnej kultúry v oblasti tradičnej kultúry sú viditeľné. Otázkou zostáva využitie potenciálu tejto inštitúcie. Pozitívne výsledky práce a záujem o podujatia by mohli byť impulzom k rozšíreniu výskumu a propagovaniu výsledkov výskumu širokej verejnosti. V projekte dielní remesiel je tiež priestor na väčšiu propagáciu a tak rozšírenie tejto vzdelávacej a záujmovej činnosti. Podujatia, ako festivaly a súťažné prehliadky, sú síce obľúbené u návštevníkov aj u účinkujúcich, organizačne je tam však priestor pre väčšiu komunikáciu s verejnosťou napríklad prostredníctvom dobrovoľníkov z radov študentov. Otvorenosť osvetového strediska smerom k dobrovoľníkom participujúcim na ich základnom programe, by mohla byť prínosom z ekonomického hľadiska a mohla by zvýšiť prestíž tohto zariadenia u mladých ľudí.

5 VYUŽÍVANIE KULTÚRNEJ TRADÍCIE VO VYBRANÝCH OBICIACH

Pre konkrétne a hlbšie preniknutie do problému využívania tradície v podmienkach regionálnej a miestnej kultúry som sa rozhodla zamerať na tri obce Sásu, Pliešovce a Dobrú Nivu a ich aktivity spojené s folklórom a folklorizmom. Tieto obce v rozličnej miere využívajú tradičnú kultúru. Záujem obyvateľov o túto sféru kultúry je tiež rôzny. Niekde je folklór veľmi cenený a prejavy folklorizmu sú pevnou súčasťou obce, inde sa úsilie jednotlivcom o ochranu ľudovej tradície nestretáva s úspechom, alebo je ľudová tradícia veľmi podceňovaná.

V procese rozvoja obcí je potrebné si uvedomiť hodnotu ľudových tradícií v rámci zvyšovania kvality života obyvateľov, upevňovania sociálneho kolektívu, zvyšovania prestíže obce a kontaktu s inými obcami a regiónmi prostredníctvom prezentovania ľudových tradícií, vplyv na nezamestnanosť a zaangažovanosť obyvateľov do kultúrnych aktivít obce. Tieto aj iné kvality, ktoré prináša ľudová tradícia do miestnej kultúry sú dôvodom, aby sa o tejto téme viac hovorilo a vytvárali sa podmienky pre uchovávanie folklóru. Nejde len o finančné prostriedky, ale aj o metodickú pomoc, priestor a podporu pre dobrovoľníkov a nadšencov. Vytvorenie prostredia pre kritické hodnotenie, prehodnocovanie významov tradície a tým aj posun vpred.

V spomínaných troch obciach som sa zamerala na inštitucionálne zázemie týchto aktivít spojených s využívaním ľudovej tradície. Informácie o obciach a ich podujatiach som získavala z internetových zdrojov, ale najmä z osobnej návštevy podujatí a participácii na organizovaní niektorých skupín a podujatí. O rozhovory som požiadala starostov Ing. Štefana Sýkoru, Ing. Martina Krúdyho a starostku Ľubicu Jergušovú, aby som zistila ich postoje a názory na folklór a folklorizmus v ich obciach. (Celé rozhovory v prílohe) Zaujímala ma forma a miera ich podpory v tomto smere. Ako vnímajú vplyv tradičnej kultúry na život v obci, čo plánujú v tomto smere v budúcnosti podnikáť.

V rámci inštitucionálnej bázy je dôležitá činnosť regionálneho osvetového strediska, preto ma zaujímala spolupráca jednotlivých obcí s Podpolianskym osvetovým strediskom.

Zisťovala som, ako sú spokojní s ich podporou a akú podporou pre udržiavanie tradičnej kultúry v ich obci by od Podpolianskeho osvetového strediska potrebovali.

Obce Sása, Pliešovce a Dobrá Niva sú súčasťou Združenia obcí mikroregiónu Pliešovská kotlina, preto ma zaujímal význam tohto projektu v rámci využívania tradičnej kultúry a spolupráca obcí na tejto regionálnej úrovni.

5. 1 Sása

Sása je malá obec, bohatá na históriu, ale aj na tradície. V súčasnosti tieto tradície môžeme poznávať už len z publikácii o obci, ktorých je však málo. Rozsiahlejší etnologický výskum sa v obci nekonal. Existuje seniorov o odovzdávanie vedomostí a tradícií v podobe ponuky svojich krojov, a uchovávanie tradičných predmetov. V obci však neexistuje organizovaná skupina nadšencov ľudovej tradície ani kultúrny dom, a tak sa aktivity jednotlivcov často stretávajú s neúspechom. Starostka obce Ľubica Jergušová považuje existenciu folklóru v obci za ohrozenú. *„Možno by pomohlo, keby sme sa ešte my tu dali do toho a vytvorili nejakú skupinku, niečo, čo by rozhýbalo. Napr. ako sme mali oslavy obce, to veľa ľudí popudilo. Starší ešte by chceli, aj keď im zdravie nedovoľuje. Ale hlavne s mladými by sa malo robiť“* (Jergušová, rozhovor)

Akýmsi múzeom tradičnej kultúry v Sásе je Zvarkovie dom, o ktorý sa starajú ochotníci z Klubu dôchodcov. Poskytované informácie, fotografie, zbierky tradičných odevov, nábytku, či remeselníckych náradí sú hodnotným artefaktom. Múzeum však je otvorené len príležitostne a záujem obyvateľov je veľmi malý. Túto možnosť a potenciál Zvarkovie domu však plánuje starostka využiť viac interaktívne so zameraním sa na tradičné remeslá. *„Oslovili sme ľudí v klube dôchodcov, zdravotne postihnutých, aby porozmýšľali a dali nám nejaké nápady, čo by sme mohli mladým ľuďom ukázať, ako sa tkalo, ako sa priadlo, že by sme to oživilí troška, popritom by sme urobili nejaké posedenie pre mládež. Len to musíme robiť v lete, lebo nemáme na to priestory, lebo sa tam nekúri, v zime to skôr pasovalo, lebo viacej času majú ženy, ale tam sa nedá kúriť.“* (Jergušová, rozhovor)

Od roku 1995 sa na udržiavanie tradícií v obci podieľala folklórna skupina Sásanka. Členmi skupiny boli len ženy a dievčatá, neskôr sa skupina zanikla a znovu obnovila. V obnovenej zostave, kde boli už len dievčatá, fungovala do roku 2006. Scénické programy, s ktorými reprezentovala obec na folklórnych podujatiach v regióne vychádzali zo Saského folklóru, ale neboli podložené žiadnym predchádzajúcim výskumom tradícií. Folklor, ktorý Sásanka prezentovala, bol veľmi univerzálny, tance a piesne sa neodlišovali od okolitých dedín. Potenciál jedinečnosti každej obce v regióne, ktorý je naznačený napríklad v odlišnosti krojov, tak nebol využitý. Nedostatok folklórneho materiálu, metodologickej pomoci a chýbajúca vedúca osobnosť, boli príčinou zániku tejto skupiny. Starostka obce vidí príčinu aj v odchode členiek skupiny do škôl. *„Niekedy tu bola skupina, ale dievčatá odišli na vysoké školy a tým sa to rozbilo. Dievčatá dnes niektoré chodia do okolitých dedín. Možno aj z našej strany bola chyba, že sme nemali človeka, takého profesionálnejšieho.“* (Jergušová, rozhovor)

Medzi podujatia, ktoré organizuje obec v spolupráci s niekoľkými dobrovoľníkmi a Dobrovoľným hasičským zborom v Sase patrí stavanie májov a fašiangový sprievod. Na stavanie májov poskytne obec stromčeky, ktoré potom mladí chlapci sadia v noci pred prvým májom slobodným dievčatám pred domy. Postaví sa aj jeden veľký máj uprostred obce. Pri rúcaní májov, posledný májový večer, sa dievčatá oblečú do krojov a spolu z ľudovou hudbou pri rúcaní mája spievajú. Celé podujatie aj pozvanie ľudovej hudby zo susednej obce má na starosti obecný úrad. Tak isto je to aj počas fašiangového sprievodu, kde obec pozýva ľudovú hudbu, vozy a masky do sprievodu obcou. Starostka obce vidí v týchto podujatiach veľký význam pre účastníkov, ale aj pre ostatných občanov svedčí o tom aj vysoká účasť na podujatí: *„Hlavne deti, žiačky ZŠ alebo aj SŠ, napr. na fašiangoch ich bolo veľmi veľa. Starší aj v maskách. Myslím že sa im to ráta, zatancovať si na dedine, majú z toho veľký zážitok. Aj ľudia to vnímajú, myslím si, len v pozitívnom slova zmysle, pretože tie starké sa napr. vidia v tých krojoch a v tých vnúčatách a trocha to prevetrajú.“* (Jergušová, rozhovor) Takéto sprievody v obci bývali spojené vždy s tanečnou zábavou a organizované hasičským zborom, táto tradícia ostala, pre atraktivnosť podujatia sa však pridávajú do sprievodu rôzne masky a aj mladí ľudia oblečení v krojoch. Ide o isté upravenie, prehodnotenie tradície, alebo miestami o zvýšenie atraktivnosti fašiangového podujatia podľa vzoru okolitých obcí.

Ďalšou významnou aktivitou, ktorá sa podieľala na udržiavaní tradície je koledovanie detí vo

vianočnom období. Známu tradíciu na Slovensku, ktorá mala svoju podobu v každej obci sa snažia obnovovať koledníci pod záštitou Dobrej Noviny. Je to podujatie zamerané na zbierku pre rozvojové projekty v Afrike. Druhým zmyslom je oživenie tradície zo zameraním na zvyky v Sásse. Tak isto aj v tejto sfére chýba vedomosť o pôvodnom koledovaní v Sásse. Koledníci čerpajú informácie zo zbierok podpolianskeho a hontianskeho folklóru, v žiadnej sa však nenachádzajú zmienky o typických saských vinšoch a koledách. V knihe o obci sa spomína tradícia „po orieškoch“ „cez Vianoce na Božie narodenie večer chodili mládenci „po orechoch“ zavinšovať, zaspievať popod okná dievčeniec. Odmenou im bývali orechy, jablčka, ale i čosi ostré do žalúdka.“ (Kuka, Sása, 1997, s. 44) Iné formy kolied a koledníckych skupín sa neuvádzajú, koledovanie Dobrej Noviny sa v obci stretáva už 12 rokov s veľkým prijatím a najmä ochotu detí, ktoré sa zúčastňujú koledovania, a tak si vytvárajú vzťah k tradičnej kultúre.

K aktivitám, ktoré sa venujú deťom a ich vedeniu k folklóru, patrí aj osobitá práca materskej školy v Sásse, ktorá svoje program orientuje vo veľkej miere na folklór. Deti sa učia ľudové piesne a tance, s ktorými sa potom prezentujú počas kultúrnych programov v obci pri rôznych príležitostiach.

V súčasnosti je v obci niekoľko muzikantov. Hrajú ale iba príležitostne, alebo sú súčasťou ľudových hudieb v susedných obciach. Z publikácii o Sásse vieme, že tu pôsobila dychová hudba v rokoch 1926 až 1945, po jej zániku vznikla nová skupina hudobníkov v druhej polovici 20. storočia. Túto kapelu viedol profesionálny muzikant z Banskej Štiavnice. „Dychová hudba patrila miestnej Jednote hasičskej v Sásse, mala uniformu.“ (Kuka, 1997, 38) V tomto kraji však dychová hudba nemala tradíciu, typické hudobné nástroje pre túto oblasť sú husle a kontrabas, prípadne cimbal.

V oblasti tradičných remesiel sa zatiaľ v obci podniká veľmi málo. Tradičné remeslá, o ktorých sa niekedy v obci hovorí, už málokto pozná. V súčasnosti obec organizuje tvorivé dielne zamerané na výrobu perníkov a pletenia košíkov. Ďalším krokom, k obnoveniu remeselníckych tradícií, by malo byť už spomínané interaktívne využitie Zvarkovie domu. Zatiaľ uskutočnené podujatia v tejto forme sa stretli so záujmom občanov. Významom nie je len obnovenie záujmu o tradičné umenie, ale najmä socializácia a vytváranie komunít v obci. Záujem o tvorivé dielne prejavujú najmä staršie ženy, pre ktoré je takáto aktivita obohacujúcim vyplnením voľného času.

Prezentácia tradičnej ľudovej kultúry v Sásе je súčasťou letného kultúrneho programu. Medzi hosťami z regiónu počas víkendov vystupujú so svojim spevom aj sólisti zo Sásy. Je to priestor na prezentovanie individuálneho talentu niekoľkých nadšencov. Takéto programy sú u obyvateľov obce veľmi obľúbené, nadšencov pre udržiavanie tradícií je však málo.

Dôležitým pilierom uchovávanía tradičnej kultúry v Sásе bola zbierka ľudových piesní zo Sásy „A v tej Sásy je záhradka...“ Autorom je zberateľ ľudových piesní zo susednej obce, učiteľ Ján Tereň, ktorý sa zaoberá zbieraním piesní z celého regiónu. Je to jediná zbierka folklórneho materiálu špecifického pre túto obec.

Potenciál ľudovej tradície v Sásе je využívaný veľmi málo. Možnosti, ktoré má obec sú priam prehliadané. Dôkazom je aj neexistujúci výskum tradícií, ktorý by mohol dokumentovať ešte známe prejavy folklóru. Pri pokusoch o folklorizmus v tejto obci účastníci inklinujú k povrchným poznatkom a napodobňovaniu tradícií v regióne. Chýba tu vzťah mladých ľudí k tradičnému, k histórii a hodnote autentického folklóru. Príčinou môže byť aj nevedomosť, teda neprístupnosť k materiálom o autentickom folklóre v obci a následne aj neochota tieto tradície odhaľovať a pátrať po nich. Bez systematickej práce na udržiavaní tradície nemožno hovoriť o utužovaní kolektívu a využívaní funkcií tradičnej kultúry, ktorá sa redukuje len na niekoľko zábavných podujatí v roku.

Napriek nepriaznivému zázemiu využívanie kultúrnej tradície v obci, sa starostka obce snaží podporovať všetky aktivity a impulzy v oblasti folklóru v Sásе. Podpora z obecného úradu je hlavne materiálna a organizačná. Starostka obce si uvedomuje dôležitosť tradičnej ľudovej kultúry a tiež aj možnosť aktivizácie nezamestnaných v tomto smere a ich začlenenie do kolektívu a pocit užitočnosti. *„To určite veľmi vplýva na psychiku, mnohí ľudia, keď sú nezamestnaní, nemajú príjmy, tak sú takí, že, povedala by som, že nemajú záujem o nič, ani samy o seba, strácajú akýsi cieľ, keby sa dostali do dákeho kolektívu, možnože by ich to popudilo.“* (Jergušová, rozhovor) V súčasnosti je však situácia taká, že do kultúrnych aktivít v obci sa nezamestnaní zapájajú len sporadicky.

Obec nemá profesionálneho kultúrneho pracovníka, ktorý by mal na starosti koordináciu a rozvoj kultúry. Túto úlohu zastupuje niekoľko dobrovoľníkov, ktorý sa takto angažujú v kultúre popri vlastnom zamestnaní. Potrebu odbornej pomoci zo strany Podpolianskeho

osvetového strediska by privítala aj starostka. „*Napríklad rôzne návrhy, aj prednášky, aj v klube dôchodcov by bol záujem aj iné organizácie. ... To čo my môžeme a vieme sa snažíme, ale také kurzy napr. to robia ženy, ktoré samé na sebe pracovali a chceli by odovzdať ďalej. Takéto niečo, ako kurzy, prednášky, také čo nie je finančne náročné, ale že by prišiel niekto a na rôzne témy by prednášal.*“ (Jergušová, rozhovor) Do iných podujatí organizovaných Podpolianskym osvetovým strediskom zameraných na tradičnú ľudovú kultúru, ako sú folklórne súťaže, prehliadky, či semináre sa obec nezapája.

5. 2 Pliešovce

V Pliešovciach je tradičná kultúra prirodzenou súčasťou kultúrneho života v obci. Dlhá história folklórnej skupiny, existencia niekoľkých ľudových hudieb, ľudových zberateľov, pravidelná prehliadky folklórnych skupín z regiónu Podjavorské folklórne slávnosti sú dôkazom živého záujmu a aktivity obyvateľov v tejto oblasti kultúry. Starosta obce, Ing. Štefan Sýkora, nevníma existenciu folklóru v obci ako ohrozenú: „*Robíme všetko preto, aby nebola ohrozená.*“ (Sýkora, rozhovor) Cielená práca s tradíciou s podporou obyvateľov prináša svoje výsledky, nedarí sa však v tomto smere oslovovať mladých ľudí.

Najdôležitejšou inštitúciou, ktorá sa podieľa na udržiavaní folklórnej tradície v obci je folklórna skupina Rozmarín. Rozmarín vznikol v roku 1992, ale tradícia folklórnej skupiny v Pliešovciach bola už dávno predtým. „*prvý folklórny súbor v Pliešovciach vznikol pri Jednotnom zväze slovenských roľníkov v roku 1945. ... Od šesťdesiatych rokoch folklórny súbor pracoval pri Živene, neskôr pri Osvetovej besede v Pliešovciach.*“ (Darulová, 2006, 173) Folklórna skupina v súčasnosti prezentuje obec na regionálnych prehliadkach, ale aj v zahraničí. V obci sa zúčastňuje na Podjavorských folklórnych slávnostiach, ale aj na iných podujatiach, ako napr. oslavy sv. Huberta. „*Folklórna skupina Rozmarín sa zameriava na prezentáciu folklórneho materiálu z Pliešoviec a Podjavoria. V programe folklórnej skupiny sú spracované svadobné zvyky, priadky, krštenie, rukovačka, máje, páračky i zvyky pri kosení a pod.*“ (Darulová, 2006, 175) Folklórna skupina Rozmarín bola viackrát počas svojej existencie úspešná na regionálnych a krajských prehliadkach dedinských folklórnych skupín. V roku 1999 vydali audiokazetu s pliešovskými piesňami Tie ružičke, v rokoch 2002 a 2006 vydali CD nosič Od Pliešoviec vietor veje a Javoria,

Javoria... Na týchto nahrávkach sa podieľal už spomínaný zberateľ ľudových piesní z Pliešoviec Ján Tereň. Úspech folklórnej skupiny a kvalita ich práce je založená aj na neustálom vyhľadávaní tradícií, ktoré interpretujú. Množstvo pliešovských tradícií je zaznamenaných v knihe Pliešovce z roku 2006, na ktorej pracovali etnológovia z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Význam činnosti folklórnej skupiny Rozmarín v Pliešovciach si uvedomuje aj starosta obce: „*U starších je to nostalgia, u mladších, že sa dozvedia, ako to bolo, že takto sa na dedine voľakedy žilo, takto sa kultúrne zvyklosti udržiavali.*“ (Sýkora, rozhovor) Pre samotných členov skupiny znamená členstvo v skupine istú prestíž. „*...môžu cestovať na vystúpenia aj mimo regiónu aj v zahraničí, takže aj z toho hľadiska je to zaujímavé. Stretnutia a nácviky sú priestorom kde sa porozprávajú. Vystúpenia nie sú tak pravidelné.*“ (Sýkora, rozhovor) Okrem zmysluplného využitia času, je to aj získaný rešpekt u ostatných obyvateľov obce, ktorí sú hrdí na svoj folklór a na jeho prezentáciu prostredníctvom Rozmarínu.

Podpora folklórnej skupiny zo strany obce je najmä finančná a prostredníctvom poskytnutých priestorov. V Pliešovciach je Rozmarínu k dispozícii kultúrny dom a iné priestory, kde sa môžu stretávať a nacvičovať.

V minulosti niekoľko členov folklórnej skupiny viedlo deti k folklóru v Základnej škole v Pliešovciach. Boli to najmä učitelia, ktorí viedli krúžky a pripravovali deti na rôzne prehliadky a súťaže. V súčasnosti sa v Základnej škole v Pliešovciach vyučuje Regionálna výchova. „*V roku 1996 vznikol pri Miestnom kultúrnom stredisku detský folklórny súbor Rozmarínčok. Repertoár Rozmarínčoka tvorili detské a tanečné hry, zajačí, na hrušky, medvedí...*“ (Darulová, 2006, 175) V súčasnosti už detská folklórna skupina Rozmarínčok nefunguje. Vo výchove detí k folklóru však zohrala dôležitú úlohu a jej členovia neskôr pôsobili v skupine Rozmarín.

Okrem folklórnej skupiny je v obci množstvo muzikantov a ľudových hudieb, ktoré spolupracujú s folklórnou skupinou, alebo fungujú samostatne. Ich existencia tiež siaha do minulosti. V roku 1925 vznikla skupina Hvodlíkovci, v roku 1929 tu pôsobil Dychový hudobný spolok, ktorý mal 14 členov, neskôr tu pôsobila ľudová hudba Jána Hanzela, Jána Cútta a ľudová hudba Jána Rella. V päťdesiatych rokoch ľudová hudba z Lonca. V roku 1949 vznikla tanečná hudba osvetovej besedy, ktorá vystupovala pod názvom Melódia

a vystriedalo sa v nej množstvo muzikantov. V roku 1972 vznikla ľudová hudba Chromatika. (Darulová, 2006, 175) V súčasnosti aktívne pôsobí v Pliešovciach ľudová hudba Jána Cúttu, Štefana Rella, Podjavorská muzika a skupina Melódia Jána Tereňa. Práve činnosť muzikanta a učiteľa Jána Tereňa vo výchove muzikantov je dôvodom existencie toľkých muzikantov v obci. Počas vyučovania, ale aj v mimoškolských kapelách viedol deti k hre na rôzne hudobné nástroje a pomohol tak rozvíjať talenty a uchovať muzikantskú tradíciu v obci.

Medzi obľúbené podujatia vychádzajúce z miestnej tradície patria fašiangy. Zapája sa do nich takmer celá obec a samozrejme je priestorom pre prezentáciu tunajších ľudových hudieb a folklórnej skupiny, ale aj iných priaznivcov folklóru. *„Masky, jazdci na koňoch, alegorické vozy a krojovaný sprievod od rána prechádzajú ulicami obce. Zastavujú sa pri skupinkách ľudí, ktorí im pripravili pohostenie, navštevujú jednotlivé domácnosti a pozývajú ich na večernú fašiangovú zábavu. K sprievodu neodmysliteľne patrí aj Kubo v koryte ťahanom koňom. Preváža hlavne mladé dievčatá, ktoré mu do koryta donesú mládenci. Väčšina z nich skončí jazdu na koryte s tvárou zašpinenou od sadze z ruky Kuba. Večer sa v sále kultúrneho domu koná fašiangová zábava, na ktorej hostí ponúknu fašiangovú kapustu.“* (<http://www.pliesovce.sk/>)

Vrcholným podujatím tradičnej kultúry sú už spomínané Podjavorské folklórne slávnosti. Od roku 1997 sa v Pliešovciach konajú začiatkom júna. Hostami bývajú folklórne skupiny z okolitých obcí, ktoré prezentujú v tradícii vo svojich scénických programoch, ale aj sólových vystúpeniach. Pred hlavným program je sprievod skupín obcou. Obyvatelia pre tento sprievod pripravujú občerstvenie a zároveň výzdobou prezentujú Pliešovské ľudové umenie. (vyšívané obrúsky, ukážky kroja, úžitkové predmety,...)

Starosta obce vníma tieto slávnosti nielen ako spôsob udržiavania tradícií, ale najmä ako spôsob reprezentácie obce. *„Robíme už 14. ročník Podjavorských folklórnych slávností, ktoré sú, dá sa povedať, nie tak vyumelkované, ako Podpolianske slávnosti, Východná, ale vystúpi každý, čo má pripravené z dedinských súborov, prezentujú sa tu súbory z regiónu. Dobrá Niva, Sása, Pliešovce, Kalinka. Takže tie naše zvyklosti aby sa dodržiavali, čo tu máme.“* (Sýkora, rozhovor) Podjavorské folklórne slávnosti končia spoločnou ľudovou zábavou.

Menej rozšírenou, ale zato obľúbenou obnovenou tradíciou je koledovanie vo vianočnom období. V obci, tak isto ako v Sáse, ju rozvíjajú dobrovoľníci pod záštitou kampane Dobrá Novina. Už niekoľko rokov takto vedie deti k sociálnym, ale aj kultúrnym aktivitám a obnovuje zabudnuté tradície v obci. Na rozdiel od Sásy, sú súčasťou etnologického výskumu v obci aj zmienky o koledovaní, ktoré sú pre koledníkov podkladom a inšpiráciou.

V súčasnosti v obci prebiehajú tvorivé dielne, ktoré sú zamerané na výroby košíkov a rôznych iných ručných prác, úspešný bol aj trojdňový kurz výroby tradičných medovníkov. Na tieto aktivity rozvíjanie tradičných remesiel plánuje nadviazať starosta obce zriadením domu remesiel. *„Pripravujeme projekt na vybudovanie Domu remesiel, vedľa obecného úradu, kde bola stará školská jedáleň. ... Majú sa tam vybudovať dve miestnosti, ktoré budú autentické (kuchyňa, pitvor) a zadná časť sa má zamerať na remeslá, ukázať, ako sa to kedysi robilo (hrnčiarstvo, košíkárstvo a podobne.)“* (Sýkora, rozhovor) Na tento projekt plánujú financie z európskych rozvojových fondov. Aktivita v oblasti tradičných remesiel nevychádza od dobrovoľníkov, ale z obecného úradu.

V obci pracuje jedna osoba zamestnaná ako kultúrna referentka, ktorá ma starosti prevádzku kultúrneho domu a knižnice a kultúrne podujatie v obci. V súvislosti s tradičnou kultúrou je však organizácia činnosti najviac na dobrovoľníkoch. Starosta si uvedomuje, že zaangažovanosť obyvateľov v organizovaní kultúrnych podujatí a ich účinkovanie vo folklórnej skupine a ľudových hudbách má vplyv na ich osobný rast a prejavuje sa aj v zamestnaní, a tak má tento rozvoj osobností dopad aj na nezamestnanosť v obci.

Obecný úrad aj folklórna skupina aktívne spolupracujú s Podpolianskym osvetovým strediskom vo Zvolene. *„Sme pravidelnými účastníkmi podujatí POS. Dokonca aj Podjavorské slávnosti... Tento ročník je spojený s regionálnou prehliadkou folklórnych skupín.“* (Sýkora, rozhovor) Podpora udržiavaniu folklóru zo strany Podpolianskeho osvetového strediska je najmä organizačná. Aj do budúcnosti plánuje starosta spoluprácu takouto formou. *„Máme kultúrny dom, ktorý je dosť dobre zariadený, takže prichýli aj súbory aj rôzne prehliadky POS, divadelne, tanečné... Výsledky spolupráce môžu ľudia vidieť.“* (Sýkora, rozhovor) Táto spolupráca prináša do obce folklórne predstavenia, ktoré sú obohatením pre obyvateľov a zároveň sa domáca folklórna skupina a iní umelci

dostávajú do komparácie s inými umelcami, čo ma kladný vplyv na rozvoj a zlepšovanie ich činnosti.

Metodické a vzdelávacie podujatia navštevujú zástupcovia folklórnych skupín len individuálne, podľa osobného záujmu. Táto vzdelávacia činnosť teda nie je samozrejmosťou a najmä mladých členov neláka.

Podmienky pre využívanie kultúrnej tradície v Pliešovciach sú veľmi dobré. Prirodzený záujem a zainteresovanosť obyvateľov sa stretáva s inštitucionálnou podporou. Záujem a podpora starostu je tiež značná. Starosta obce si uvedomuje hodnoty, ktoré folklór prináša a podniká cielené a systematické kroky pre jeho udržiavanie. Využívanie tradície v Pliešovciach je ale stále menej blízke mladým ľuďom. Každým rokom klesá ich záujem o túto sféru kultúry. Môže za to aj menšia podpora a výchova k folklóru na základnej škole. Zavedenie regionálnej výchovy je síce významným krokom k zvýšeniu záujmu o tradície regiónu u detí, ale chýba tu systematická umelecká príprava talentovaných detí v tomto smere. Krok späť je aj zánik detskej folklórnej skupiny Rozmarínčok. Slabo využitá je aj metodická pomoc Podpolianskeho osvetového strediska. Podujatia, ktoré v tomto smere ponúka môžu byť nielen informačným, ale aj motivačným prínosom pre mladých členov folklórnej skupiny a iných nadšencov folklóru v Pliešovciach.

5. 3 Dobrá Niva

Obec Dobrá Niva získala ocenenie dedina roka 2009, ktoré sa vo svojom hodnotení zameriava aj na tradičnú kultúru v sekcii Dedina ako klenotnica zohľadňuje: *„rozsah kultúrnych hodnôt, kultúrne aktivity, miestna hrdosť, zachovanie tradícií, zvykov a zručností, existencia pôvodných architektonických a urbanistických charakteristík, atmosféra a originalita, ochrana prírody, biologicky a ekologicky cenné lokality“* (Súťaž Dedina roka, <http://www.obnovadediny.sk/>) Aj toto ocenenie teda svedčí živom využívaní tradície, ktoré je dôležitou súčasťou života v obci. Novozvolený starosta obce Ing. Martin Krúdy, konštatuje, že autentický folklór v obci nie je ohrozený, „... pretože stále sa objavujú nielen nové talenty, ale prichádzajú noví ľudia.“ (Krúdy, rozhovor) Obec Dobrá Niva je aj objektom záujmu etnológov. Existuje množstvo informácií o tradičnej kultúre v Dobrej Nive, z ktorých čerpá najmä miesta folklórna skupina Dobrona.

Tradícia folklórnej skupiny v obci je známa už od roku 1945, kedy tu vznikla spevácka a tanečná skupina. Táto skupina sa podieľala na príprave tanečného a speváckeho materiálu pre prvý program SEUK-u. (Folklórna skupina Dobrona z Dobrej Nivy <http://www.jankohrasko.sk/>)

Súčasná skupina Dobrona vznikla v roku 1983 a od jej začiatku ju viedol učiteľ Ján Škoda. *„Folklórna skupina spočiatku pracovala ako ženská spevácka skupina, neskôr pribudol harmonikár a po piatich rokoch svojho trvania, pri nahrávaní do Klenotnice ľudovej hudby, sa pridáva i mužská zložka a vzniká aj zárodok ľudovej hudby, ktorú dodnes vedie Ján Cúth“* (Folklórna skupina Dobrona z Dobrej Nivy <http://www.jankohrasko.sk/>) Dobrona úspešne prezentovala Dobrú Nivu v regióne, na celoslovenských festivaloch a aj v zahraničí. Medzi tradície, ktoré Dobrona obnovila a priniesla do svojich scénických programov patrí tradičná svadba, spevy na sv. Jána, žatevné a dožinkové piesne, krštenie, koledy, prekáračky, priadky a žartovné dobronivské piesne. Folklórna skupina nahrala niekoľko MG a CD nosičov. (Každá žena dobre má, Hore dobronivou, Dobronivou išli, Vianoce s Dobronou) (Folklórna skupina Dobrona z Dobrej Nivy <http://www.jankohrasko.sk/>)

Zakladateľ Ján Škoda viedol skupinu až do svojej smrti 2002. Okrem vedenia folklórnej skupiny pripravil pre obec knihu, ktorá sa venuje histórii a tradícii v obci. Jeho miesto v Dobrone nemal kto zastúpiť a v udržiavaní ľudovej tradície v obci nastala stagnácia. Starosta si uvedomuje, že tu nastali zmeny až hrozilo že Dobrona zanikne *„Možnože to trošku zatriaslo, v zmysle, že je tu málo nových členov, ale nezatriaslo to kvalitou, lebo tú kvalitu súboru udávajú tí starí členovia. Čiže skôr utrpela kvantita, ale nie kvalita a to je dobré.“* (Krúdy, rozhovor)

V súčasnosti má Dobrona okolo 30 členov. Podieľa sa na podujatiach tradičnej kultúry v obci a naďalej úspešne reprezentuje obec na folklórnych festivaloch. Starosta obce je k významu Dobrony pre obec skôr skeptický: *„Tak na život v obci to ani nemá vplyv, dneska folklór veľmi neovplyvní život v obci. Samozrejme možnosti na stretávanie dáva aj folklór. Robíme pravidelne fašiangové stretnutie s obyvateľmi, veľkonočné, ale nejaké nedeľné popoludnia s folklórom u nás nefungujú. Už asi Dobrá Niva je veľká dedina, aby to bolo aj takto.“* (Krúdy, rozhovor) Zároveň si nemyslí, že aktivita občanov vo folklórnej skupine by mala vplyv na nezamestnanosť v obci.

Medzi obľúbené podujatia v obci patria fašiangy. V sprievode sú väčšinou starší občania v krojoch a tradičných maskách. Sprievod je spojený so spevom a vinšom pre obyvateľov, ktorý pohostia fašiangovníkov. Večer fašiangový sprievod končí ľudovou zábavou v kultúrnom dome. Podobný charakter má koledovanie Troch kráľov. V Dobrej Nive nekoledujú koledníci Dobrej Noviny, tradíciu koledovania tu udržiavajú členovia folklórnej skupiny. Stavanie a rúcanie mája v obci je tiež spojené s ľudovou hudbou a folklórnou skupinou Dobrona.

Medzi iné podujatia spojené s folklórom patria plesy, zábavy a tradičný Annabál, uskutočňované v kultúrnom dome. Ľudová hudba na takýchto podujatiach a účasť folklórnej skupiny sú samozrejmosťou.

Spomínané podujatia a aktivity sú pre mladých ľudí a starších občanov obce. Detskému folklóru sa venujú učitelia na Základnej škole v Dobrej Nive. Okrem regionálnej výchovy sú to krúžky „malý muzikanti“ a „rezbárstvo“. Pri základnej škole pôsobí aj folklórna skupina Dobronka. (Zoznam krúžkov, <http://zmsdn.edupage.org/>) Deti sa so svojimi pripravenými programami zúčastňujú podujatí v obci. Výchova detí ku tradícii v obci má vplyv na obec smerom do budúcnosti. V súčasnosti je využívanie folklóru v obci samozrejmosťou, ale bez systematického pôsobenia smerom k mladým je folklórna tradícia ohrozená aj v obci, akou je Dobrá Niva.

Súčasťou obnovy tradičnej kultúry v obci je starostlivo udržiavaná tradičná architektúra, špeciálne Ľudový dom, ktorý sa využíva najmä na reprezentačné účely. Udržiavanie ľudovej tradície a najmä architektúry vníma starosta obce ako záväzok. *„Vlani sme získali európsku cenu obnovy dediny, čiže my to máme aj nejakú povinnosť udržiavať tradície a zachovať obraz dediny aj pre tie ďalšie generácie, ale to nie je len o folklóre, folklór je len jednou zložkou, ktorú je vidieť, ktorá sa ľuďom páči, ale tu je iné: architektúra, priestranstvá, tradície... čiže ide o zachovanie dediny ako takej, samozrejme, že folklór k tomu patrí, ale nie je to len jedinou zložkou tradícií.“* (Krúdy, rozhovor)

V obci je zamestnaný jeden pracovník pre odbor športu a kultúry. Jeho činnosť je do veľkej miery zameraná aj na organizovanie tradičnej kultúry a koordináciu folklórnej skupiny. Spolupráca obci s Podpolianskym osvetovým strediskom je najmä organizačná. Spoločne sa podieľajú na niektorých podujatiach. *„Teraz tu POS organizovalo divadelné slávnosti Podpol'ania Hontu, o dva týždne tu bude prehliadky detských súborov, v rámci*

toho tu my máme veľkonočný jarmok na námestí. Čiže je to spolupráca, my sme radi, že nám sem pritiahnu nejakých ľudí do obce, že obec sa môže prezentovať, oni sú radi, že dostanú zadarmo tie priestory.“ (Krúdy, rozhovor) Folklórna skupina sa zapája do súťaží a prehliadok a prejavuje tiež záujem o metodickú pomoc. Členovia si uvedomujú potrebu vzdelávania sa v tejto oblasti a potrebu opierania sa výskumy tradície pri ich práci.

Pre nedostatočné informácie o Podpolianskom osvetovom stredisku a malé skúsenosti spolupráce, si starosta do budúcnosti predstavuje spoluprácu iba na úrovni spoločnej organizácie podujatí. *„...POS zase nemá nejaké možnosti ako pomôcť obci, nie je to dotačná organizácia, oni sami majú problém pri svojom rozpočte, na svoje akcie. Od nich nemôžeme čakať.“* (Krúdy, rozhovor)

Prostredie, pre využívanie kultúrnej tradície v obci Dobrá Niva, je veľmi priaznivé. Obyvatelia majú živý vzťah k ľudovej tradícii, uvedomujú si jej hodnoty a spoločne sa podieľajú na jej uchovávaní. Prezentácia Dobrej Nivy prostredníctvom folklóru zvyšuje hrdosť občanov a uvedomenie si hodnoty miesta, kde žijú, jeho kultúry, tradícií a vzťahov. Tieto aktivity sa odrážajú aj na kvalite komunity obyvateľov, v ktorej značne utužujú vzťahy a zaangažovanosť obyvateľov do diania v obci. V obci je okrem folklórnej skupiny množstvo spolkov a klubov. Súčasný pozitívny vzťah k tradícii nie je samozrejmosťou do budúcnosti a po úspechu spojenom so získaním titulu Obec roku 2009, môže nastať v tomto smere v obci stagnácia. Nedostatočné vnímanie potenciálu tradície v rozvoji obci zo strany starostu môže spôsobiť, že folklór sa stane len reprezentatívnym prvkom v obci a stratí sa jeho funkcia v budovaní spoločenstva.

5. 4 Projekt „Mikroregión Pliešovská kotlina“

Mikroregión Pliešovská kotlina je občianske združenie, ktoré vzniklo v roku 2002. Združuje sedem obcí (Babiná, Breziny, Bzovská Lehôtka, Dobrá Niva, Pliešovce, Podzámčok, Sása), ktoré v minulosti spadali pod panstvo hradu Dobrá Niva. Spolupráca v mikroregióne je postavená na spoločnej histórii a kultúrnej príslušnosti.

„Cieľom činnosti združenia obcí je sledovanie životného prostredia za účelom zlepšenia a zvýšenia trvalého štandardu na dedine, so zachovaním jeho špecifik a v oblasti

prípravných a podporných aktivít duchovného, hmotného a prírodného prostredia a rozvoja pracovných príležitostí na základe združenia obecných prostriedkov, prostriedkov štátu, grantov domácich a zahraničných a tiež za pomoci miestnych podnikateľských subjektov a obyvateľov obcí.“ (Úvod a ciele projekty, <http://www.sazp.sk/>)

V bližšie špecifikovaných cieľoch sa mikroregión zameriava aj na zachovanie kultúrnych tradícií (hudobné, spevácke a tanečné folklórne skupiny, ochotnícke divadlá, ľudoví remeselníci, usporadúvanie jarmokov,...) (Výsledky, <http://www.sazp.sk/>). Regionálna spolupráca v tomto smere je adekvátnym riešením v dobe, keď je uzatváranie miestnej kultúry nemožné a priam neproduktívne. Pestovanie vedomia spoločnej histórie, kultúry a partnerstva v mikroregióne ponúka priestor na porovnávanie kultúr, hľadanie rozdielov, komunikáciu kultúr, ktoré sú si veľmi podobné a predsa nesú svoje vlastné špecifiká. Stretávanie obcí počas spoločných kultúrnych podujatí v mikroregióne je tak priestorom rozvoja po osobnostnej, kultúrno-spoločenskej a v konečnom dôsledku aj ekonomickej stránke.

Starosta obce Pliešovce, Ing. Štefan Sýkora oceňuje najmä ten ľudský aspekt spolupráce: *„Výhoda je že ľudia sa môžu spoznať v regióne. Významné sú aktivity pre deti, spolupráca základných škôl, olympiády, kde sa deti spoznávajú a športujú a samozrejme aj dospelí potom v rámci kultúry. Aby sa mikroregión zbližoval. Ako sa hovorí, bližšia je košeľa ako kabát.“* (Sýkora, rozhovor) V rámci kultúrnych podujatí je dôležitá koordinácia tak, aby boli podujatia otvorené pre obyvateľov všetkých obcí. Túto výhodu spolupráce mikroregiónu spomenuli obidvaja starostovia aj starostka. S koordináciou je spojená aj spolupráca v rámci propagácii podujatí medzi obcami navzájom.

Pre starostku obce Sása, Ľubicu Jergušovú, je výhodou, okrem organizácie spoločných podujatí a koordinácii kultúry v mikroregióne, aj vzájomná podpora a inšpirovanie v práci. Spoločná diskusia zameraná smerom k rozvoju celého regiónu predpokladá aj rozvoj jednotlivých obcí. Spoločné riešenia a vzájomná výmena skúseností je dobrým krokom od uzatvárania sa neproduktívneho súperenia.

Starosta obce Dobrá Niva, Ing. Martin Krúdy, vníma najmä ekonomický význam tohto združenia: *„Dajú sa tak získať nejaké dotácie na podporu mnohých vecí v sfére kultúry a je to také organizovanejšie.“* (Krúdy, rozhovor)

Význam Mikroregiónu Pliešovská kotlina je rozhodne veľký. Aj keď je jeho hlavným cieľom najmä rozvoj v oblasti životného prostredia a hospodárstva, spolupráca v oblasti kultúry by mohla byť impulzom a hnacím motorom rozvoja v ostatných oblastiach. Práve kultúrne podujatia a stretávanie sa obyvateľov na tejto úrovni môže byť impulzom k hľadaniu spoločných riešení nielen na úrovni starostov obcí. Povedomie spolupráce by nemalo ostávať len na úrovni starostov, ale malo by sa viac dbať na propagáciu podujatí a informovanosť o obciach navzájom medzi obyvateľmi.

Pre oblasť využívania kultúrnej tradície vzniká množstvo priestoru na spoločné podujatia, porovnávanie tradícií, a tak zvýraznenie ich odlišností a hodnoty. Spoločné projekty v tomto smere môžu ušetriť financie, ktoré sú v súčasnosti najspomínanejším dôvodom nepriaznivej kultúrnej situácie.

6 NÁVRHY NA ZLEPŠENIE

Na základe mojich zistení v oblasti využívania kultúrnej tradície v obciach môžem konštatovať, že táto sféra amatérskeho umenia a angažovania sa dobrovoľníkov nie je dostatočne ocenená a nie je jej prikladaný dostatočný význam.

Pre zlepšenie motivácie dobrovoľníkov a aj kvality ich práce, by prospelo väčšie ohodnotenie a záujem vedenia obce. Nejde o finančné ocenenie, ale vyzdvihnutie hodnoty ich práce prostredníctvom verejného uznania a poďakovania. Tiež je dôležitý kontakt vedenia obce s dobrovoľníkmi, aby si uvedomili, že ich činnosť má významný podiel na rozvoji obce. Zaangažovanosť dobrovoľníkov z rôznych oblastí na živote v obci a následne v komunálnej politike, môže priniesť efektívnejšie riešenia. Dobrovoľná práca umelcov a nadšencov pre udržiavanie tradície nie je samozrejmosťou a je potrebné ju podporovať.

Podceňovaná je aj oblasť vzdelávania, či už profesionálnych kultúrnych pracovníkov, alebo dobrovoľníkov. Zanedbanie odborného aj osobného rastu znamená ustrnutie a zaostalosť. Príprava scénických programov, alebo kultúrnych podujatí nemôže byť úspešná bez vzdelania v tomto odbore, alebo aspoň bez metodického usmernenia. Nedá sa v tomto smere spoliehať len na vlastný záujem dobrovoľníkov a prehľad v oblasti tradičnej kultúry. Cieľom vedenia obce, ale aj jednotlivých skupín, by malo byť zvýšenie záujmu o ponúkanú metodickú pomoc, napríklad zo strany Podpolianskeho osvetového strediska.

V praxi sa často stretávame s príkladom, že nekvalita alebo povrchnosť v príprave podujatí spojených s tradičnou kultúrou, je vyvážená prítomnosťou alkoholu a rastom patologických javov v danej spoločnosti. Práve tlak na neustále zvyšovanie kvality prezentovania a udržiavania ľudových tradícií môže vyvážiť túto stránku folklóru na Slovensku. Precízna príprava podujatí spojená s výskumom, prehodnocovaním významu tradície, vhodným spôsobom prezentovania a interaktivitou môže zamedziť využívaniu folklóru na účely poklesnutej zábavy spojenej s nadmerným užívaním alkoholu.

Len v jednej z obcí spomínaných v tejto práci sa venujú výchove detí k ľudovému umeniu. Absencia folklórnych krúžkov a detských súborov vedie k narušeniu tradície folklorizmu a kontinuity udržiavania folklóru v obci. Na druhej strane je potrebné definovať, ktoré

zvyky a tradície patria k detskému folklóru a ktoré nie. Nemalo sa stávať, že sa deti školského veku zúčastňujú napríklad fašiangových sprievodov, v prostredí masiek so sexuálnymi symbolmi, humoru spojeného s vulgarizmami a obscénnym správaním. Nemožno povedať, že by účasť detí na zábavách dospelých bola súčasťou folklóru. Ak je takáto forma humoru súčasťou miestneho folklóru treba si uvedomiť aj skupinu, pre ktorú je určená. Tak isto sa stáva, že v repertoári detí sa objavia piesne pre dospelých, pričom tematika detských hier, riekaniek a prekáračiek je interpretovaná v týchto obciach len príležitostne.

V rámci projektu spolupráce Mikroregiónu Pliešovská kotlina navrhujem zamerať sa na spoločné výskumy tradícií. Získavanie grantov na spoločné projekty môže byť efektívnejšie a užitočné najmä pre menšie obce v tomto regióne. Tak isto sa osvedčili spoločné podujatia obcí mikroregiónu. V budúcnosti by sa malo v nich pokračovať s dôrazom na väčšiu informovanosť obyvateľov obcí a interaktivitu obyvateľov. Podujatia budú atraktívnejšie, ak sa do nich budú aktívnejšie zapájať obyvatelia, ktorí môžu niečo ponúknuť v oblasti tradičnej kultúry (výrobky, ukážky remesiel, sólové vystúpenia a podobne). Do tejto spolupráce by mali obyvateľov povzbudzovať starostovia obcí, a tak efektívnejšie využívať potenciál tvorcov a udržiavateľov tradičnej kultúry z radu vlastných obyvateľov a obyvateľov mikroregiónu.

7. ZÁVER

Tradícia je nezastupiteľnou súčasťou života človeka a má dôležitú úlohu pri formovaní sociálneho kolektívu. Stabilita, kontinuita, overené vzorce správania a hodnoty, ktoré prináša kultúrna tradícia do spoločnosti sú piliermi rozvoja spoločnosti. Pre dynamiku a flexibilitu v spoločnosti je však potrebné, aby bola tradícia žitá. Nesmie byť len strnulým artefaktom spoločnosti.

V tejto práci sme konkrétne upozornili na hodnotu folklórnej tradície a jej využívania v regióne. Regionálna kultúra ponúka jedinečný kapitál tradičných hodnôt, ktorých kreatívne využívanie môže byť alternatívou k univerzalistickým tendenciám umenia. Regionálny aspekt kultúry ponúka priestor na komunikáciu a interaktivitu umenia.

Inštitucionálne zázemie udržiavania tradičnej kultúry aj napriek značným pokrokom stále nedokáže aktuálne reagovať na trendy spoločnosti. Záujem človeka o tradičné kultúrne hodnoty a snaha o ich oživenie sa stretáva s nezaujmom finančnej podpory. Táto oblasť, najmä v regionálnom prostredí stále nie je dost' atraktívna. Tak isto nie je ocenená práca kultúrnych pracovníkov a dobrovoľníkov vo sfére udržiavania tradičnej kultúry

Na príklade troch obcí, ktorých využívanie kultúrnej tradície sme sledovali, môžeme konštatovať, že folklór a jeho udržiavanie je významnou zložkou kultúrneho a spoločenského života v danej komunite. Podceňovanie a nesprávne využívanie tradície má vplyv na rozvoj obce. Prejavy folklorizmu v obciach sú často jediným reprezentačným prostriedkom obce, zvyšujú hrdosť obyvateľov a podporujú zaangažovanosť v spoločenstve. Obec bez využívania tradície sa považuje za menej atraktívnu najmä z hľadiska aktívneho využívania voľného času, neschopnosti reprezentovať sa v tejto oblasti a preukázať svoju jedinečnosť prostredníctvom tradičných hodnôt. Regionálna výchova sa v týchto obciach ukázala ako dobrý krok smerom k poznaniu regiónu, ale neplní také úlohy, ako je aktívna účasť na oživovaní tradície prostredníctvom účinkovania vo folklórnych skupinách, sólových umeleckých prejavoch, oboznamovaním sa s tradičnou remeselnou výrobou a podobne.

Vo všetkých obciach sme sa stretli s problémom profesionality. Chýbajú tu profesionálni kultúrni pracovníci a je zanedbávaný aj osobný rast dobrovoľníkov, ktorí sa venujú tradičnej kultúre. Ocenenie dobrovoľníkov nie je len otázkou financií, ale najmä otázkou ich uznania v spoločnosti a zvyšovania ich prestíže. S tým je spojený aj kritický tlak na prácu amatérskych umelcov. Bez tlaku na kvalitu prezentovania a udržiavania folklóru sa stáva, že sa funkcie folklórnej tradície v spoločnosti obmedzia len na zábavnú funkciu.

Veríme, že táto diplomová práca je užitočným príspevkom k problematike využívania kultúrnej tradície v podmienkach miestnej a regionálnej kultúry. Táto téma nemôže ostávať len v rovine etnologickej, ale je potrebné posunúť ju do pozornosti kulturológov, sociológov a s ohľadom na ekonomickú hodnotu využívania folklóru aj do pozornosti manažérov turizmu a ekonómov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ARENDOVÁ, H.: Krize kultury; Praha, Mladá fronta, 1994. 160s., ISBN 80-204-0424-4

BAUMAN, Z.: Globalizace – Důsledky pro člověka; Praha, Mladá fronta, 1990, 159 s., ISBN: 80-204-0817-7

BAUMAN, Z.: Komunita – Hľadanie bezpečia vo svete bez istôt; Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006, 122 s., ISBN: 80-8061-225-0

BEŇUŠKOVÁ, Z.: Tradičná kultúra regiónov Slovenska, prehľad charakteristických znakov; Bratislava, Veda, 1998. ISBN: 80-224-0518-3

BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1; Bratislava, Veda, 1995, 484 s., ISBN: 80-224-0234-6

DARULOVÁ, J. a kol.: Pliešovce; Banská Bystrica, obec Pliešovce, 2006, ISBN: 80-969542-8-8

FEGLOVÁ, V. a kol.: Postavenie ľudovej kultúry vo výchovnom vzdelávacom procese; Nitra, Vysoká škola pedagogická Nitra, 1993, 182 s., ISBN:80-88738-06-7

LIBA, P.: Kultúra/literatúra; Nitra, Kulturologická spoločnosť, 2005, 392 s., ISBN: 80-969481-1-3

LIBA, P.: Literatúra a folklór; Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre, 1991, 195 s., ISBN: 80-85183-35-8

HAJKO, D.: Globalizácia a kultúrna identita; Nitra, UKF v Nitre, 2005, ISBN: 80-8050-913-1

HAJKO, D. a kol.: Globalizácia a kultúra súčasnej slovenskej spoločnosti; Nitra, UKF v Nitre, 2005, ISBN: 80-8050-855-0

HANUS, L.: Človek a kultúra; Bratislava, Lúč, 1997, 311 s., ISBN: 80-7117-180-1

HORVÁTHOVÁ, E.: Úvod do etnológie; Bratislava, UK Bratislava, 1995, 144 s., ISBN: 80-223-0856-0

CHOMOVÁ, S. a kol: Vademékum pracovníka v kultúre; Bratislava, Národné osvetové centrum, 2007, 162 s., ISBN: 80-7121-274-1

CHOMOVÁ, S.: Reflexia kultúry; príloha Národnej Osvety 3 – 4/2010, ISSN: 1335-451, 2010, 32 s.

JANDOUREK, J.: Sociologický slovník; Praha, Portál, 2001, 286 s., ISBN: 80-7178-535-0

KUKA, P.: Sása; obec Sása, 1997, 59 s., BEZ ISBN

KYSEL, V. a kol: Folklorizmus na prelome storočí; Bratislava, Prebudená pieseň – združenie, 2000, 277 s., ISBN: 80-88926-11-4

MICHÁLEK, J.: Tradícia a inovácia; Bratislava, Vydavateľstvo UK, 124 s., 2001, ISBN

Región v národnej kultúre; Dolný Kubín – Nitra, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, 1988, 321 s., BEZ ISBN

Regionálna výchova a škola, zborník príspevkov z vedeckej konferencie, Banská Bystrica, UMB v Banskej Bystrici, 2002, ISBN: 80-8055-753-5

SIROVÁTKA, O.: Folkloristické studie; Brno, Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Brně, 2002, ISBN: 80-85010-31-3

ŠKODA, J.: Dobrá Niva; Banská Bystrica, obec Dobrá Niva, 1994, 97 s., BEZ ISBN

TEREŇ, J.: A v tej Sásy je záhradka...; ISBN 80-969014-3-5

Internetové zdroje:

Ministerstvo, <http://www.culture.gov.sk/ministerstvo>, 20. 3. 2011

Tradičná kultúra a osвета, <http://www.culture.gov.sk/sekcie/tradicna-kultura-a-osveta>, 20. 3. 2011

Profil národného osvetového centra, <http://www.nocka.sk/noc>, 22. 3. 2011

Charakteristika činnosti, <http://www.osvetazvolen.sk/o-nas.phtml?id5=11930>, 4. 3. 2011

História, <http://www.osvetazvolen.sk/historia.phtml?id3=50325>, 4. 3. 2011

Ja som malý remeselník, <http://www.osvetazvolen.sk/ja-som-malyremeselnik.phtml?id3=51977>, 4. 3. 2011

Súťaž Dedina roka, <http://www.obnovadediny.sk/sutaz-dedina-roka/o-sutazi>, 5. 4. 2011

Folklórna skupina Dobrona z Dobrej Nivy, <http://www.jankohrasko.sk/slovensky-folklor/katalog-slovenskeho-folkloru/subjekty/folklorne-skupiny/folklorna-skupina-dobrona-z-dobrej-nivy>, 5. 4. 2011

Zoznam krúžkov, <http://zsmsdn.edupage.org/kruzky/>?, 5. 4. 2011

Úvod a ciele projektu, http://www.sazp.sk/slovak/struktura/cuper/pliesovska/uvod_a_ciele.htm, 10. 4. 2011

Výsledky, <http://www.sazp.sk/slovak/struktura/cuper/pliesovska/vysledky.htm>, 10. 4. 2011

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha č. 1 Odporúčanie na ochranu tradičnej kultúry a folklóru UNESCO

Príloha č. 2 Rozhovor s PhDr. Andreou Jágerovou, 1. apríla 2011

Príloha č. 3 Rozhovor s Ľubicou Jergušovou, 5. apríla 2011

Príloha č. 4 Rozhovor s Ing. Štefanom Sýkorom, 4. apríla 2011

Príloha č. 5 Rozhovor s Ing. Martinom Krúdym, 5. apríla 2011

Príloha č. 1

UNESCO

Odporúčanie na ochranu tradičnej kultúry a folklóru

"Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore"

Prijalo Valné zhromaždenie na svojom zasadnutí v rámci 25. zasadacieho obdobia 19. novembra 1989 v Paríži

25. zasadacie obdobie Valného zhromaždenia UNESCO, ktoré sa konalo od 17. októbra do 16.

novembra 1989 v Paríži,

- zohľadňujúc, že folklór je súčasťou univerzálneho dedičstva ľudstva a účinným prostriedkom

zblížovania rôznych národov a spoločenských skupín, ako aj uplatňovania vlastnej kultúrnej identity,

- zdôrazňujúc jeho spoločenský, kultúrny a politický význam, úlohu v histórii národov a jeho miesto

v súčasnej kultúre,

- uvedomujúc si výraznú zraniteľnosť tradičných foriem folklóru, so zvláštnym dôrazom na šírenie

ústnym podaním, uvedomujúc si nebezpečie, že to všetko sa môže stratiť,

- vyzdvihujúc, že v každej krajine si treba uvedomiť úlohu folklóru, a to aj nebezpečie pochádzajúce

z rozličných faktorov, ktoré mu hrozí,

- predpokladajúc, že v ochrane folklóru by mali mať rozhodujúcu úlohu vlády a že by mali konať čím

rýchlejšie,

- rozhodnúc – na 24. zasadacom období - že v zmysle IV. bodu § č. 4. ústavy by sme mali prijať pre

členské štáty odporúčanie o ochrane folklóru, 15. novembra 1989 prijíma nasledujúce odporúčanie:

Valné zhromaždenie navrhuje, aby členské štáty v súvislosti s ochranou folklóru prijali použitím

potrebných právnych noriem, alebo iných prostriedkov, také uznesenia, ktoré sú v súlade s ústavnou

praxou každého štátu a ktoré na vlastnom teritórii napomáhajú uplatňovanie princípov a opatrení,

určených v tomto odporúčaní.

Valné zhromaždenie navrhuje, aby členské štáty upozornili na odporúčanie úrady, ministerstvá

a zbory, ktoré sú zodpovedné za otázky súvisiace s ochranou folklóru, ako aj pozornosť zainteresovaných organizácií a inštitúcií, aby ich podnecovali v nadväzovaní kontaktov s patričnými

medzinárodnými organizáciami, ktoré sa zaoberajú ochranou folklóru.

Valné zhromaždenie odporúča, aby členské štáty predložili Organizácii hlásenie o svojej činnosti

zameranej na uplatňovanie tohto odporúčania, a síce v tom termíne a v takej forme, ktoré určí.

A. Definícia folklóru

Z hľadiska tohto odporúčania:

Folklór (alebo tradičná ľudová kultúra) je súhrnom výtvorov založených na tradíciách daného

kultúrneho spoločenstva, ktoré sa prejavujú prostredníctvom skupín alebo jednotlivcov a ktoré

vyjadrujú očakávania kolektívu – nakoľko odzrkadľujú jeho kultúrnu a spoločenskú identitu; jeho

modely a hodnoty sa prenášajú a rozširujú ústnym podaním, napodobňovaním alebo iným spôsobom.

Medzi jeho formy patrí medzi iným jazyk, literatúra, hudba, tanec, hry, mytológia, rituály, zvyky,

remeslá, staviteľstvo a iné druhy umenia.

B. Určenie folklóru

Folklór ako jednu z foriem kultúrneho prejavu treba zachovať prostredníctvom tých a pre tie skupiny

(rodina, profesia, národ, geografická oblasť, náboženstvo, etnikum atď.), ktorých identitu odzrkadľujú.

V záujme toho členské štáty musia podnecovať adekvátne komplexné, celoštátne, regionálne

a medzinárodné výskumy s tým cieľom,

a) aby sa založila celoštátna sieť folklórnych inštitúcií, ktorá sa dá zosúladiť s regionálnymi

a globálnymi inštitúciami;

b) aby prostredníctvom príručiek, smerníc zbierania, modelových katalógov atď. vytvorili metódy

identifikácie a registrácie (zber, katalogizácia, prepis) alebo rozvíjali už existujúce podobné systémy,

zohľadňujúc pri tom nároky koordinácie klasifikačných systémov rôznych inštitúcií;

c) aby podnecovali tvorbu normalizovanej folklórnej typológie nasledujúcimi prostriedkami: (i)

všeobecný popis folklóru pre použitie na celom svete; (ii) komplexný katalóg folklóru; (iii) regionálna

klasifikácia folklóru, hlavne terénne pilotné projekty.

C. Konzervovanie folklóru

Konzervácia sa zaoberá dokumentáciou ľudových tradícií, jej cieľom je – v prípade výskumu alebo

rozvoja týchto tradícií bez ohľadu na ich používanie – aby pre výskumníkov a používateľov tradície

poskytla také údaje, ktoré im umožnia pochopiť proces zmeny tradícií. Keďže živý folklór sa vďaka

svojemu rozvojovému charakteru nedá vždy priamo chrániť, bolo by treba efektívne ochraňovať folklór

v rukolapnej podobe.

V záujme toho členské štáty:

a) by mali založiť také celoštátne archívy, kde sa zozbieraný folklór vhodným spôsobom uskladňuje

a sprístupňuje;

- b) s cieľom poskytovať služby by mali založiť ústrednú celoštátnu archívnu kanceláriu (ústredná katalogizácia, rozširovanie informácií týkajúcich sa folklórnych materiálov, vrátane aspektov záchrany);
- c) v rámci existujúcich múzeí by mali vytvoriť folklórne oddelenia, kde by sa mohla vystaviť tradičná ľudová kultúra;
- d) mali by dať prednosť ukážkam tradičnej a ľudovej kultúry, ktoré by zdôrazňovali živé a tradičné aspekty týchto kultúr (poukážuc na prostredie, rôzne spôsoby života, resp. nimi vytvorené diela, odborné zručnosti a techniky);
- e) mali by vytvoriť súlad medzi metódami zberu a archivovania;
- f) mali by zapojiť zberateľov, archivárov, dokumentátorov a iných expertov do zachovávaní folklóru, počnúc od fyzickej konzervácie po analytickú prácu;
- g) v záujme istoty by sa z každého folklórneho materiálu mala urobiť kópia, takisto aj regionálne inštitúcie by mali dostávať kópie, čím by sa zabezpečila prístupnosť materiálov pre kultúrne kolektívy.

D. Zachovávanie folklóru

- Zachovávanie sa vzťahuje na ochranu ľudových tradícií a na ich nositeľov, zohľadňujúc pritom fakt, že každý národ má právo na vlastnú kultúru a že lipnutie na nej veľmi často oslabuje vplyv priemyselnej kultúry, rozširovanej masovými médiami. Treba urobiť opatrenia v záujme garantovania štatútu a hospodárskej podpory ľudových tradícií, a to tak v rámci kolektívu kde vznikli, ako aj inde. V záujme toho členské štáty:
- a) musia naplánovať a zaviesť do oficiálnej a mimoškolskej výučby vyučovanie a osvojenie folklóru takým spôsobom, aby zvláštny dôraz dostal folklór v širšom ponímaní, ktorý počíta nielen s dedinskou a inou vidieckou kultúrou, ale aj s tou, ktorú vytvorili rôzne spoločenské skupiny, profesie, inštitúcie atď. z mestských obvodov, zabezpečiac takto lepšie ponímanie kultúrnej mnohorakosti a rôznych svetonázorov, zvlášť tých, ktoré sa neodzrkadľujú v dominantných kultúrach;
 - b) musia rôznym kultúrnym kolektívom zabezpečiť právo dostať sa k vlastnému folklóru, podporujúc ich dokumentačnú, archívnu a výskumnú činnosť, napomáhajúc aplikáciu tradícií;
 - c) musia na interdisciplinárnej báze zriadiť Celoštátnu folklórnu radu alebo podobný koordinačný zbor, v ktorom sú zastúpené rôzne záujmové skupiny;
 - d) musia poskytovať morálnu a materiálnu podporu tým jednotlivcom a inštitúciám, ktorí, resp. ktoré skúmajú, predstavujú, pestujú jednotlivé oblasti folklóru;
 - e) musia zabezpečiť vedecký výskum, potrebný na zachovanie folklóru.

E. Rozširovanie folklóru

Treba upriamiť pozornosť ľudí na význam folklóru ako súčasť kultúrnej identity. Tým je z hľadiska

správ, ktoré sa snažia o obsiahlejšie šírenie kultúrneho dedičstva veľmi dôležité, aby hodnota folklóru

a nároky na jeho zachovanie boli identifikovateľné. Pri rozširovaní sa však treba vyhýbať deformáciám, aby sme zachovali integritu tradícií. V záujme korektného rozširovania členské štáty;

a) musia podnecovať organizovanie celoštátnych, regionálnych a medzinárodných podujatí – trhov,

festivalov, filmov, výstav, seminárov, sympózií, kurzov, kongresov atď. a musia zabezpečiť

publikovanie ich materiálov, štúdií a iných výsledkov;

b) musia podnecovať, aby celoštátna a regionálna tlač, vydavateľstvá, rozhlas, televízia a ostatné

médiá dali širší priestor folklórnym materiálom, napr. tým, že finančne podporia túto činnosť, založia

v týchto inštitúciách pracoviská pre folkloristov, zabezpečia vhodné archivovanie a rozširovanie

folklórneho materiálu, pozbieraného médiami a zriadia folklórne oddelenia v týchto organizáciách;

c) musia podnecovať regióny, jednotky verejnej správy, spolky a iné skupiny z oblastí folklóru, aby

v záujme oživovania a koordinovania folklórnej činnosti v rámci regiónu zabezpečili miesta pre

folkloristov na plný úväzok;

d) musia podporiť jednak už existujúce, ale aj zakladajúce sa podniky, ktoré sa zaoberajú výrobou

takých vyučovacích materiálov, akými sú napr. videofilmy z nedávnej činnosti v teréne, taktiež musia

podnecovať ich použitie vo výučbe, v národopisných múzeách, na celoštátnych a medzinárodných

folklórnych festivaloch a na výstavách;

e) pomocou dokumentačných stredísk, knižníc, archívov a špeciálnych folklórnych odborných

časopisov a periodík musia zabezpečiť prístupnosť informácií, týkajúcich sa folklóru;

f) musia napomáhať stretnutiu a výmene ľudí, skupín a inštitúcií, ktorí, resp. ktoré sa zaoberajú

folklórom ako v celoštátnom, tak aj v medzinárodnom meradle, využívajúc pritom aj dvojstranné

kultúrne dohody;

g) musia podnecovať, aby medzinárodná vedecká spoločnosť prijala taký etický kódex, ktorý

zabezpečuje vhodný prístup a úctu k tradičným kultúram.

F. Ochrana folklóru

Ak folklór znamená rôzne prejavy duševnej kreativity jednotlivca či kolektívu, potom si zasluhuje

ochranu, ktorá prináleží duševným výtvorom. Takáto ochrana folklóru sa stala nenahraditeľným

prostriedkom pri podpore ďalšieho rozvoja, udržiavania a rozširovania uvedených prejavov ako

v rámci štátu, tak aj mimo neho, bez narušenia dotyčných oprávnených záujmov. Ak odhliadneme od

“aspektov duševného majetku” ochrany folklórnych prejavov, aj tak existuje početná kategória práv,

ktoré zabezpečujú a aj v budúcnosti musia zabezpečovať ochranu v národopisných dokumentačných

strediskách a archívoch. V záujme toho členské štáty:

a) v súvislosti s aspektmi “duševného majetku”: musia upozorniť kompetentné orgány na dôležitú

činnosť UNESCO a WIPO v súvislosti s duševným majetkom, pričom vnímajú aj to, že táto práca sa

týka iba jedného aspektu ochrany folklóru a že v početných oblastiach je zvýšená potreba na

samostatné akcie v súvislosti s ochranou folklóru;

b) v súvislosti s ďalšími dotyčnými právami:

(i) musia chrániť informátorov ako prenášateľov tradícií (ochrana súkromia a dôverných údajov);

(ii) musia chrániť záujmy zberateľov zabezpečením vhodného, metodicky podloženého zberu

a zachovávanie pozbieraného materiálu v archívoch;

(iii) musia prijať opatrenia proti zámernému alebo iným spôsobom nevhodnému použitiu zozbieraného

materiálu;

(iv) musia uznať zodpovednosť archívov pri dozore použitia zozbieraného materiálu.

G. Medzinárodná spolupráca

Prihliadnuc na nároky stupňovania kultúrnej spolupráce a výmeny, výsledkom ktorej je koncentrácia

ľudských a materiálnych zdrojov, ďalej v záujme realizácie programov, týkajúcich sa rozvíjania

a oživovania folklóru a toho, aby odborníci jedného členského štátu mohli robiť výskum na teritóriu

iného členského štátu, členské štáty:

a) musia spolupracovať s medzinárodnými a regionálnymi spolkami, inštitúciami a organizáciami,

ktoré sa zaoberajú folklórom;

b) musia spolupracovať v oblasti spoznávania, rozširovania a ochrany folklóru, zvlášť pomocou

výmeny informácií rôzneho typu, výmenou vedeckých a technických publikácií;

výchovou odborníkov, podporovaním cestovania a vysielaním vedeckého a technického personálu a vybavenia;

podporovaním dvoj a viacstranných projektov v oblasti dokumentácie súčasného folklóru;

(iii) organizovaním stretnutí odborníkov, kurzov a pracovných skupín, ktoré sa zaoberajú danou

témou, hlavne v oblasti klasifikácie a katalogizácie národopisných údajov a prejavov, ako aj v oblasti

moderných výskumných metód a postupov;

- c) musia úzko spolupracovať v záujme toho, aby rôznym dotýčným stránkam (kolektívy, prirodzené a právnické osoby) v medzinárodnom meradle zabezpečili hospodárske, morálne alebo tzv. "okrajové" práva, ktoré vyplývajú z výskumu, tvorby, komponovania, prednesu, registrovania a rozširovania folklóru;
- d) tým členským štátom, na území ktorých prebiehal výskum, musí dotýčný štát zabezpečiť právo získať kópie z každého dokumentu, nahrávky, videofilmu, filmu a iného materiálu;
- e) musia sa vystríhať takých činov, ktoré v sebe nosia nebezpečie poškodenia, resp. znehodnocovania folklórnych materiálov, alebo ktoré znemožnia ich rozširovanie či použitie, nech sú tieto materiály na ich vlastnom teritóriu alebo na teritóriu iných štátov.

Príloha č. 2 Rozhovor s PhDr. Andreou Jágerovou, 1. apríla 2011

Ako hodnotíte komunikáciu POS s obcami v regióne a s kultúrnymi pracovníkmi, alebo dobrovoľníkmi v obciach?

Bez komunikácie s kultúrnymi pracovníkmi jednotlivých obcí by naša práca nemala zmysel. Dnes je doba, kedy sa toho viac vybaví prostredníctvom internetu a telefónov. Myslím, že aj to je dôvod, prečo obce v našom regióne v súčasnom období navštevujeme oveľa menej ako tomu bolo v minulosti.

Majú folklórne skupiny, alebo jednotliví umelci záujem o podujatia POS a ponúkanú metodickú pomoc POS?

V našom regióne je o prejavy folklorizmu veľký záujem čo svedčí aj o počte detských i dospelých folklórnych kolektívov, ktoré pracujú v okrese Zvolen, Krupina a Detva. To nám uľahčuje prácu. Myslím, že na úseku folklór a tradičná kultúra je o ponúkané podujatia veľký záujem. Čo nás veľmi teší je aj skutočnosť, že o naše podujatia a pomoc prejavujú záujem nielen domáce súbory, ale aj vedúci či jednotlivci z rôznych častí Slovenska.

Prejavujú miestne folklórne skupiny alebo jednotlivci záujem o výskum tradícií v ich regióne a ich zaznamenanie?

Ak kolektívy a predovšetkým dedinské skupiny chcú pracovať, poznanie tradičnej kultúry vlastnej obce je nevyhnutnou podmienkou. Nie je tomu tak v každom regióne na Slovensku, ale myslím, že vedúci našich kolektívov sú si vedomí tohto základného predpokladu fungovania súboru, robia výskumy a poznajú tradičnú kultúru domáceho prostredia.

Ktoré podujatia POS majú, podľa Vás, najvýznamnejší vplyv na rozvoj miestnej kultúry a sú impulzom dobrovoľníkov v obciach?

Sú to predovšetkým podujatia, prostredníctvom ktorých sa jednotlivé kolektívy, alebo obce môžu prezentovať. Či už na scéne, alebo prostredníctvom výstav.... Veľakrát sa stáva, že ak umožníme prezentáciu obce smerom k širšiemu okoliu, podarí sa nám pre spoluprácu získať starostu (starostku) obce a vtedy je práca ľahšia a oveľa efektívnejšia.

Príloha č. 3 Rozhovor s Ľubicou Jergušovou, 5. apríla 2011

Existuje vo vašej obci ešte autentický folklór?

Je, aj keď už si myslím, tak sú to len veľmi drobné prejavy. Ľudia, najmä tí starší, to udržujú, ale aj mladí. Dolniak, Bobáľ hráva na harmonike. Sú, ale je to také slabšie.

Vnímate jeho existenciu ako ohrozenú?

Myslím, že áno. Možno by pomohlo, keby sme sa ešte my tu dali do toho a vytvorili nejakú skupinku, niečo, čo by rozhýbalo. Napr. ako sme mali oslavy obce, to veľa ľudí popudilo. Starší ešte by chceli, aj keď im zdravie nedovoľuje. Ale hlavne s mladými by sa malo robiť. Niekedy tu bola skupina, ale dievčatá odišli na vysoké školy a tým sa to rozbilo. Dievčatá dnes niektoré chodia do okolitých dedín. Možno aj z našej strany bola chyba, že sme nemali človeka, takého profesionálnejšieho. Dobrým nápadom je práca pani riaditeľky v škôlke, ktorá sa snaží viesť deti k folklóru. Možno aj na základných školách by sa dalo pokračovať v tom, tiež môžu pracovať aj v rámci obce. Keby sme našli niekoho, kto by bol zaniietení a venoval by sa tomu. Dôležité je nájsť človeka, ktorý pritiahne ľudí, má na to schopnosti, ale aj vedomosti. Potom zo strany obce by sme našli materiál. Aj sa na to pripravujeme a tvoríme zbierku krojov, keď niekto ponúka.

Keď sa zameriame na podujatia, ktoré tu máme, fašiangy, prvé máje... ako to vplýva na kolektívu v obci?

Myslím si, že veľmi dobre, hlavne deti, žiačky ZŠ alebo aj SŠ, napr. na fašiangoch ich bolo veľmi veľa. Starší aj v maskách. Myslím že sa im to ráta, zatancovať si na dedine, majú z toho veľký zážitok. Aj ľudia to vnímajú, myslím si, len v pozitívnom slova zmysle, pretože tie starké sa napr. vidia v tých krojoch a v tých vnúčatách a trocha to prevetrajú.

Má miera využívania kultúrnej tradície v obci vplyv na nezamestnanosť v obci?

Nezamestnanosť v súvislosti s folklórom veľmi nemá vplyv.

Mám na mysli tú vlastnú aktivitu ľudí.

To určite veľmi vplýva na psychiku, mnohí ľudia, keď sú nezamestnaní, nemajú príjmy, tak sú takí, že, povedala by som, že nemajú záujem o nič, ani samy o seba, strácajú akýsi cieľ, možnože keby sa dostali do dákeho kolektívu, možnože by ich to popudilo. Viac

aktivity by to bolo. Ľudia sú dosť aj sklamaní, majú existenčné problémy, na niektorej strane by sme povedali, že práve keď sú doma, tak využijú čas pre niečo iné, ale myslím si, že je to opak. Opačný vplyv to má, že hádzu rukou, a o chlapoch ani nehovorím, ale aj ženy. Ale teraz na napr. robíme kurz (pozn. medovníkársky) a sme mysleli, že budeme mať s tým problém a celkom sa tie ženy rozhýbali.

Aké sú vaše ambície, plány v oblasti udržiavania ľudovej tradície, okrem plánu folklórnej skupiny?

Chceme robiť v našom múzeu, resp. v tom našom takom historickom Zvarkovie dome... predstavujeme si to tak, že niektoré tie remeslá, práce, ktoré robili tí naši starí rodičia, napr. tkanie prezentovať. Oslovili sme ľudí v klube dôchodcov, zdravotne postihnutých, aby porozmýšľali a dali nám nejaké nápady, čo by sme mohli mladým ľuďom ukázať, ako sa tkalo, ako sa priadlo, že by sme to oživilí troška, popritom by sme urobili nejaké posedenie pre mládež. Len to musíme robiť v lete, lebo nemáme na to priestory, lebo sa tam nekúri, v zime to skôr pasovalo, lebo viacej času majú ženy, ale tam sa nedá kúriť.

Zapája sa obec do regionálnych podujatí a projektov organizovaných Podpolianskym osvetovým strediskom? (POS)

Na súťaže chodíme viac menej so ZPOZom. Tam sa snažíme aj mladších zapojiť, čo majú nejaké nadanie. My sme s týmto ZPOZom proste dobrí, viackrát sme vyhrali celoslovenskú súťaž a tam je to tiež na človeku, pani učiteľka Hladká je v tom dobrá. Programy sú ucelené, majú myšlienku...

Čo očakávate, alebo akú podporu by ste potrebovali od pracovníkov POS?

Napríklad rôzne návrhy, aj prednášky, aj v klube dôchodcov by bol záujem aj iné organizácie. Napr. sme boli v divadle v Bratislave a chceli sme ľuďom viac ukázať Bratislavu, aby sa viac dozvedeli o hlavnom meste. To čo my môžeme a vieme sa snažíme, ale také kurzy napr. to robia ženy, ktoré samé na sebe pracovali a chceli by odovzdať ďalej. Takéto niečo, ako kurzy, prednášky, také čo nie je finančne náročné, ale že by prišiel niekto a na rôzne témy by prednášal. Napr. v klube dôchodcov jedna dôchodkyňa spravila prednášku o bylinkách. Možno by sme našli aj tu ľudí, ktorí by vedeli niečo a mohli urobiť.

Napr. sme chceli divadelné predstavenie, keď som s kolegami, tak sa informujem čo nové, môžu ponúknuť. Aby sa stále neopakovali tie naše koncerty. Niečo nové z iného súdka, veľké koncerty nemôžeme, lebo nemáme na to priestor, kebyže máme kultúrny dom, to je o niečom inom. Teraz sme začali koncerty robiť v kostoloch, tak to inak vnímajú ľudia aj tá akustika je tam dobrá.

Ako hodnotíte spoluprácu obcí Mikroregiónu Pliešovská kotlina v oblasti kultúry, aké výhody priniesla?

Práve to, čo som hovorila, že sa stretávame a povieme si čo robíme, aby sme nerobili akcie naraz. Snažíme sa zastrešovať najprv školy, robíme olympiády, raz v jednej obci, raz v druhej. Potom robíme spoločne Huberta, to je spoločná akcia. A ja som navrhovala aby sme spoločne robili aj také veci ako hasičské podujatia, futbal. Spoločne robíme propagáciu, aby sa aj ľudia z okolitých dedín tam dostali, aby sa postretali a tak.

Príloha č. 4 Rozhovor s Ing. Štefanom Sýkorom, 4. apríla 2011

Existuje vo vašej obci ešte autentický folklór?

Áno, máme tu Rozmarín, slávnosti, muzikantov.

Vnímate jeho existenciu ako ohrozenú?

Robíme všetko preto, aby nebola ohrozená. Pripravujeme projekt na vybudovanie Domu remesiel. Vedľa obecného úradu, kde bola stará školská jedáleň. Posielali sme už jedenkrát tento projekt v rámci európskych rozvojových fondov, neboli sme úspešný, teraz by sme už mali prejsť. Majú sa tam vybudovať dve miestnosti, ktoré budú autentické (kuchyňa, pitvor) a zadná časť sa má zamerať na remeslá, ukázať, ako sa to kedysi robilo (hrnčiarstvo, košíkárstvo a podobne.)

Táto aktivita je vo vašej réžii, alebo to robia nejakí dobrovoľníci, nadšenci?

No toto robí obecný úrad. V rámci réžii obce, a samozrejme získavame prostriedky z euro fondov.

Aké prínos má tradičná kultúra pre vašu obec?

U starších je to nostalgia, u mladších, že sa dozvedia, ako to bolo, že takto sa na dedine voľakedy žilo, takto sa kultúrne zvyklosti udržiavali.

Vnímate zlepšenie kvality života u návštevníkov podujatí alebo dobrovoľníkov venujúcim sa folklóru.

Je to ťažko s mládežou. Robíme už 14. ročník Podjavorských folklórnych slávností, ktoré sú, dá sa povedať nie tak vyumelkované, ako Podpolianske slávnosti, východná, ale vystúpi každý, čo má pripravené z dedinských súborov, prezentujú sa tu súbory z regiónu. Dobrá Niva, Sása, Pliešovce, Kalinka. Takže tie naše zvyklosti, aby sa dodržiavali, čo tu máme.

Čo podľa vás motivuje dobrovoľníkov, nadšencov pre tradíciu k jej udržiavaniu a obnovovaniu, väčšina členov napríklad vášho súboru sú dobrovoľníci.

Nuž, všetko sú dobrovoľníci. Tak ako športovec sa zaujíma o šport tak sa iní zaujímajú o to kultúrne dianie.

Je to pre nich aj zvýšenie prestíže, že sa venujú folklóru?

Áno, môžu cestovať na vystúpenia aj mimo regiónu aj v zahraničí, takže aj z toho hľadiska je to zaujímavé. Stretnutia a nácvičky sú priestoroch, kde sa porozprávajú. Vystúpenia nie sú tak pravidelné.

Myslíte si, že má využívanie tradície v obci vplyv na nezamestnanosť?

Jednoznačne, keď je niekto šikovný, tak sa to aj v tej zamestnanosti prejavuje.

Aké sú vaše ambície, plány v oblasti udržiavania ľudovej tradície v rámci rozvoja vašej obce?

Spomínaný dom remesiel, ak sa nám podarí urobiť. Už máme pripravený archív, kde zbierame tradičné výrobky, nástroje, kroje. A samozrejme podporujeme aj účinkujúcich v skupine Rozmarín, majú priestory zadarmo v kultúrnom dome. Nemôžem povedať, že len toto je folklór. Je tu ľudová hudba Štefana Rella, Janko Rell, so synom, pán učiteľ Tereň ten je najaktívnejší v klube dôchodcov pri nejakých podujatiach, Janko Bosák, Jaďud', Gonda – na heligónke. Muzika sa tu traduje.

Zapája sa Vaša obec do regionálnych podujatí a projektov organizovaných Podpolianskym osvetovým strediskom? (POS)

Jednoznačne. Sme pravidelnými účastníkmi podujatí POS. Dokonca aj Podjavorské slávnosti.. tento ročník je spojený s regionálnou prehliadkou folklórnych skupín.

Využívajú kultúrni pracovníci alebo dobrovoľníci vo vašej obci vzdelávacie podujatia a metodickú pomoc POS?

Podľa ochoty, koho to zaujíma, ten sa aj vzdeláva, každý sa venuje niečomu inému a reaguje na svoju oblasť.

Čo očakávate, alebo akú podporu by ste potrebovali od pracovníkov POS?

Môžeme sa obrátiť na POS pri organizovaní kultúrnych podujatí. Máme kultúrny dom, ktorý je dosť dobre zariadený, takže prichýli aj súbory, aj rôzne prehliadky POS, divadelne, tanečné... Výsledky spolupráci môžu ľudia vidieť.

Ako hodnotíte spoluprácu obcí Mikroregiónu Pliešovská kotlina v oblasti kultúry?

Činnosti v rámci kultúry sa snažíme robiť tak, aby boli prístupné pre širokú verejnosť

a hlavne pre náš región. Dôležitý je časový plán, aby to malo svoju postupnosť, aby sa podujatia nekryli. Aby sa ľudia stihli zúčastňovať v celom regióne.

Aké výhody v rozvoji vašej obce priniesol tento projekt?

Výhoda je, že ľudia sa môžu spoznať v regióne. Významné sú aktivity pre deti, spolupráca základných škôl, olympiády, kde sa deti spoznávajú a športujú a samozrejme aj dospelí potom v rámci kultúry. Aby sa mikroregión zblížoval. Ako sa hovorí, bližšia je košeľa ako kabát.

Hodnotíte teda túto spoluprácu kladne?

Jednoznačne. V rámci realizácie projektov, je táto spolupráca potrebná v rozvoji, tak sa spolu snažíme, aby sa obyvateľom žilo lepšie.

Príloha č. 5 Rozhovor s Ing. Martinom Krúdym, 5. apríla 2011

Existuje vo vašej obci ešte autentický folklór?

Folklór áno, ale remeselníci nie. Je tu folklórna skupina Dobrona.

Vnímate jeho existenciu ako ohrozenú?

Nie, myslím si, že nie, pretože stále sa objavujú nieže nové talenty, ale prichádzajú noví ľudia.

Ako hodnotíte využívanie ľudovej tradície vo vašej obci? (existenciu folklórnej skupiny, pravidelné podujatia, ľudoví remeselníci, hudobníci a iní umelci, múzeum ľudovej kultúry, ...)

Myslím, že je to v rámci možnosti, ktoré majú. Nie sú to profesionáli, sú to ľudia, ktorí to robia vo voľnom čase. Musíme prihliadať na ich možnosti. Obec podporuje folklór, je tu dotácia na folklórnu skupinu a zapájajú sa. Majú aj priestory, samozrejme, že sú bezplatné, majú vyhradenú miestnosť.

Aké kvality prinášajú kultúrne podujatia so zameraním na tradičnú kultúru do sociálneho kolektívu v obci?

Tak na život v obci to ani nemá vplyv, dneska folklór veľmi neovplyvní život v obci. Samozrejme možnosti na stretávanie dáva aj folklór. Robíme pravidelne fašiangové stretnutie s obyvateľmi, veľkonočné, ale nejaké nedeľné popoludnia s folklórom u nás nefungujú. Už asi Dobrá Niva je veľká dedina, aby to bolo aj takto. Je tu zakaždým nejaká akcia, každý týždeň, dá sa povedať. Od začiatku roka, ale nie sú to len folklórne akcie, to by sa asi ľudia veľmi prejedli.

Čo podľa vás motivuje dobrovoľníkov, nadšencov pre tradíciu k jej udržiavaniu a obnovovaniu, resp. čo je príčinou nezaujmu občanov o udržiavanie tradície.

Určite je to len láska ku folklóru, nejaký vzťah k tým tradíciám. Možno, že aj rozvíjanie talentu, sú tu takí, ktorí vedia za čím idú, spievajú a chcú to využiť.

Prináša účinkovanie v Dobrone prestíž pre účinkujúcich?

Myslím si, že to nie. Ten súbor zase nepatrí medzi špičkové na Slovensku. Možnože dakedy bol, ale teraz po smrti zakladateľa a dlhodobého vedúceho nastal taký... anarchizmus, alebo také bezvládie. Nieкто si netrúfol nahradiť toho vedúceho a prestalo to mať pevnú ruku. Veľa ľudí sa do toho obulo a nedopadlo to dobre. Hrozilo, že Dobrona, nieže zanikne, ale došlo tam k nejakému stretu myšlienok starých členov a nových členov. Noví členovia si to predstavovali trochu inak. Starí chceli stavať na tom, na čom boli úspešný, pretože v týchto obciach sa nejedná len o folklórne súbory, kde sa len tancuje. Sú to skupiny, kde sa prezentuje aj nejaká tradícia, nejaký autentický obraz niečoho. Napríklad krštenia prebiehalo, ako prebiehali páračky, svadba... Čiže nie je to len o tanci, speve, ale je to také, dá sa povedať folklórne divadlo.

Myslíte si že sa pretrhla kontinuita súboru starších a mladších?

Nepretrhla, súbor ustál, lebo starší členovia si povedali, že nemôžeme to nechať zaniknúť, už kvôli osobe toho zakladateľa. Ale došlo tam k stretom názorov a vyriešilo sa to tak, že tí mladí, ktorí tak vystírkali rožky, prestali chodiť. Možnože to trochu zatriaslo, v zmysle, že je tu málo nových členov, ale nezatriaslo to kvalitou, lebo tú kvalitu súboru udávajú tí starí členovia. Čiže skôr utrpela kvantita, ale nie kvalita a to je dobré.

Má miera využívania kultúrnej tradície v obci vplyv na nezamestnanosť v obci?

To nie, to zase možno že v tých profesionálnych súboroch, ale nie v takýchto, tuto to nie je o profesionalite, tu nie sú typy, ktoré by si zakladali na tom, nejakí sólisti, tu sa naozaj poskytuje priestor pre všetkých. Tu nieкто nevyčnieva a nikto si nemôže nejakú profesionalitu na tom budovať a myslím si, že ani nikto nechce.

Aké sú vaše ambície, plány v oblasti udržiavania ľudovej tradície v rámci rozvoja vašej obce?

Tak neni to len v tom, sme dedina roka, ak viete. Vlni sme získali európsku cenu obnovy dediny, čiže my to máme aj nejakú povinnosť udržiavať tradície a zachovať obraz dediny aj pre tie ďalšie generácie, ale to nie je len o folklóre, folklór je len jednou zložkou, ktorú je vidieť, ktorá sa ľuďom páči, ale tu je iné: architektúra, priestranstvá, tradície... čiže ide o zachovanie dediny ako takej, samozrejme, že folklór k tomu patrí, ale nie je to len jedinou zložkou tradícií.

Zapája sa Vaša obec do regionálnych podujatí a projektov organizovaných Podpolianskym osvetovým strediskom? (POS)

Do súťaží ani veľmi nie, súbor áno. Ale zase vytvárame im priestor, aby oni tu organizovali. Teraz tu POS organizovalo divadelné slávnosti Podpol'ania Hontu, o dva týždne tu bude prehliadky detských súborov, v rámci toho tu my máme veľkonočný jarmok na námestí. Čiže je to spolupráca, my sme radi, že nám sem pritiahnu nejakých ľudí do obce, že obec sa môže prezentovať, oni sú radi, že dostanú zadarmo tie priestory.

Využívajú kultúrni pracovníci alebo dobrovoľníci vo vašej obci vzdelávacie podujatia a metodickú pomoc POS?

O literatúre neviem, ale na prednášky alebo semináre chodia, čo sa týka folklóru. Býva to organizované pravidelne každú jar a jeseň na nejakú tému a vždy tam idú zástupcovia.

Čo očakávate, alebo akú podporu by ste potrebovali od pracovníkov POS?

Tak to neviem, lebo POS zase nemá nejaké možnosti ako pomôcť obci, nie je to dotačná organizácia, oni sami majú problém pri svojom rozpočte, na svoje akcie. Od nich nemôžeme čakať.

Ale čo sa týka organizačnej a metodickej pomoci.

Tak o metodickej neviem, že by poskytovali nejakú, aspoň neviem, že by prišla nejaká ponuka na obec. Čo sa týka organizačnej, keď niečo organizujeme, tak väčšinou ideme cez POS, už sme tu mali v obci dožinkové slávnosti, ktoré sa organizovali s POS. Čiže oni sú prístupní na nejaké akcie, ale je tam problém s tým rozpočtovaním.

Ako hodnotíte spoluprácu obcí Mikroregiónu Pliešovská kotlina v oblasti kultúry?

Tak určite každé združenie má určitý význam. Dajú sa tak získať nejaké dotácie na podporu mnohých vecí v sfére kultúry a je to také organizovanejšie. Z hľadiska toho, že sa neprekrývajú akcie. Ja nemám nejaké skúsenosti mikroregiónom, som novozvolený starosta. Mali sme len nejaké dve stretnutia. Ale sme sa dohodli o akciách, aby sa neprekrývali. Asi hlavný význam vidím v tej koordinácii. Pri vzájomnej spolupráci robíme zapalovanie vianočného stromčeka, v jeden deň všetci spolu v mikroregióne. A to je také pekné.